

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 600 F per jaar

Postchekrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Justitiestraat 21, Antwerpen

Plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie der Balie bij het Hof van Beroep te Gent op zaterdag 5 november 1966

DOOD VAN EEN HANDELSREIZIGER

Nieuwe dimensies in een omstreden statuut

Rede uitgesproken door Mr. Lode VERHAEGEN

1. Drie jaar geleden schonk de wetgever een statuut aan de handelsvertegenwoordiger door de wet van 30 juli 1963.

En toch is de figuur van de handelsreiziger en vertegenwoordiger in het recht en het wettenarsenaal heel wat ouder dan 1963. Zoals het ook onzinnig zou zijn te beweren dat hij voor het eerst in de literatuur zijn intrede heeft gedaan door *Arthur Millers* toneelstuk «De dood van een handelsreiziger». In 1833 reeds schreef *Balzac* over «L'illustre Gaudissart», een sympathiek personage, «commis-voyageur», handelsreiziger. Hij tekende hem zo typisch voor zijn tijd dat de heer *Troclet* zijn verslag als voorzitter van de Senaatskommissie voor Tewerkstelling, Arbeid en Sociale Voorzorg op 22 mei 1963 aanving met het citaat van een paar bladzijden uit die roman van 130 jaar vroeger (1).

Die literatuur weerspiegelde slechts omstandigheden die reeds eeuwen in evolutie waren. Naarmate de beschaving zich ontwikkelde, handel en nijverheid zich uitbreidden, ontstonden op de duur tussenpersonen die verkochten voor rekening van de producent. En deze kon daardoor zijn rijkdom vergroten, zonder zich te ver te moeten verplaatsen. Met de industriële en commerciële expansie bij het begin van vorige eeuw vermenigvuldigde ook het aantal soorten tussenpersonen (2).

2. Drie jaar geleden konfronteerde de wetgever ons met de handelsvertegenwoordiger door hem een bijzonder en nieuw statuut te schenken.

Bijzonder — omdat hij voorschriften invoerde die uitsluitend op de uitoefening van dit beroep van toepassing zijn. Bijzonder — niet alleen omdat een aantal voorheen niet verplichte formaliteiten werden opgelegd — maar ook omdat talrijke beschikkingen van dat statuut zelfs uitzonderlijk zijn in het arbeidsrecht van onze staat.

Nieuw was dat statuut, omdat het in de plaats kwam van het viertal artikelen waardoor dit beroep speciaal, doch onvoldoende, werd geregeld in de gecoördineerde wetten van 20 juli 1955 t.a.v. de arbeidsovereenkomst voor bedienden.

Nieuw leek dit statuut wellicht naar binnen, al ontstond deze nieuwigheid slechts na een langdurig parlementair kraambad (5 wetsvoorstellen tussen februari 1952 en juli 1958; definitief wetsontwerp 3 september 1959 werd pas wet op 30 juli 1963).

Maar in een ruimer kader was België allesbehalve een haantje-vooruit. Nederland, Duitsland, Frankrijk, Zwitserland, Oostenrijk en Engeland hadden reeds vroeger de handelsvertegenwoordiging op bijzondere wijze gereguleerd. Ook Italië, al beschikt men er op dit stuk niet over een unitaire systematische wetgeving, terwijl in Luxemburg het statuut eerder door de rechtspraak uitgebouwd en vastgelegd werd (3).

3. Hoe is de trage geboorte van deze wet in ons land te verklaren?

Wie geneigd is het spreekwoord «Haast en spoed is zelden goed» als verklaring aan te wenden, komt bedrogen uit bij nauwkeurige lezing en interpretatie van het statuut. Het resultaat van die lang herkauwde wetgeving is immers nog te onvolledig en te weinig akkuraat om de hoedanigheid perfect te krijgen.

In september 1957 nam de heer *Troclet*, toen Minister van Arbeid en Sociale Voorzorg, het goede initiatief tot het oprichten van een werkgroep met als opdracht een statuut van de handelsvertegenwoordiger voor te bereiden. Die groep bestond niet alleen uit parlementsleden van de 3 grote politieke partijen; bovendien zetelden er afgevaardigden in van de werkgevers, van de vakbonden en van een vereniging van handelsreizigers.

Op die wijze waren alle betrokken belangen vertegenwoordigd. Belangen die niet volledig gelijklopend waren. Eigenaardig genoeg bleken de vertegenwoordigers van de handelsreizigers geenszins de mening te delen van de syndikale afgevaardigden. Die handelsreizigers hadden een middenstandsoptiek. Zij wilden wel genieten van de sociale zekerheid, maar... vreesden het benadrukken van de band van ondergeschiktheid. Zij wilden een beroep met hoge standing beschermd krijgen en waren zelfs van mening dat het statuut slechts toepasselijk mocht zijn op degenen die uitsluitend aan handelsvertegenwoordiging deden (4).

De werkgevers, die slechts zwaardere lasten van die wet te verwachten hadden, voelden zich allesbehalve gehaast. De vakbonden zouden bij de handelsreizigers niet voldoende aangesloten gehad hebben om gans hun kracht in de weegschaal te werpen tot het behalen van een spoedig resultaat (5).

4. Het feit, na andere veel grotere staten het statuut van de handelsvertegenwoordiger te reorganiseren, bood niettemin voordelen. Aan de hand van de toepassing van die oudere vreemde statuten met hun vele gelijkaardige maar even veel diverse definities en modaliteiten kon men zich laten inspireren om af te ronden wat in de praktijk te scherp was gebleken, om de formaliteiten te veranderen die elders te kort bleken te schieten, om zowel terminologie, toepassingsgebied, ondergeschiktheid als andere modaliteiten te herdenken en te verbeteren.

Wat meer is, men kon dit nieuwe statuut aanpassen aan de evolutie die het beroep feitelijk en sociologisch de laatste decennia heeft doorgemaakt; ja het zelfs juridisch afstemmen op de aan gang zijnde sociologische verruiming van het arbeidsrecht (6).

Die kans heeft men gedeeltelijk gegrepen. Soms met een goed resultaat, soms met een verkeerde of verwarrende uitslag. Veelal echter te weinig doordacht, zelfs met een voorschrift dat nooit toepassing kan krijgen ineenolge een ander dat een paar artikelen verder staat.

Parlementairen kunnen niet alleen scherp en bitsig zijn tegenover elkaar. Men gooit er ook graag met boemetjes. Dit was herhaaldelijk het geval in de loop van de openbare debatten t.a.v. dit statuut. Men loofde de Senaatscommissie van Twerkstelling, Arbeid en Sociale Voorzorg en haar voorzitter-verslaggever, om hetgeen men grondig voorbereid werk noemde (7). Een parlamentslid citeerde evenwel, niet ten onrechte, het vers van Boileau: « Ce qui se conçoit bien, s'énonce clairement. »

De verwarring in de redenering van de wetgever gaf aanleiding tot een op menig punt onsamenhangende en slordige tekst (8). Voor de rechtbanken zal het niet steeds gemakkelijk zijn alle problemen op te lossen die niet expliciet werden geregeld door de wetgever.

Onzekere rechtstoestand en nood aan wettelijke tussenkomst

5. Vooraleer enkele aspecten van de wet van 30 juli 1963 nader te gaan ontleden, rijst niettemin de vraag: welke voorheen de rechtstoestand was van degenen die thans van dit statuut genieten en of er wel behoefte bestond aan wettelijke tussenkomst.

De personen, die het beroep uitoefenden dat door het statuut van 30 juli 1963 wordt geregeld, werden tevoren beschermd door de wet van 7 augustus 1922 betreffende het bediendenkontraat, thans vervat in de gecoördineerde wetten van 20 juli 1955. De « handelsreizigers », zoals zij door die wet werden genoemd,

waren werknemers in ondergeschikt dienstverband. In die wet van 1922 kwamen overigens een viertal artikelen voor die in het bijzonder hun arbeidsovereenkomst en hun vergoeding op het oog hadden (9).

Naast die handelsreizigers, die ondergeschikten, erkenden rechtsleer en rechtspraak ook degenen die als zelfstandig tussenpersoon optraden, als vaste vertegenwoordigers. Bij hen was niet alleen geen spoor van ondergeschiktheid; zij werden als handelaars beschouwd, al komt het woord handelsvertegenwoordiger nergens voor in het wetboek van koophandel (10).

6. Niettegenstaande de wettelijke bescherming die hij reeds gekregen had in 1922, kwam de handelsreiziger, vertegenwoordiger-bediende, niettemin meer en meer in een onzekere rechtstoestand.

De wet van 1922 had de arbeidsovereenkomsten voor bedienden nagenoeg volledig in het domein van de kontraktuele vrijheid gelaten. Wanneer bijgevolg een handelsreiziger een arbeidsovereenkomst aanging die hem buiten het zgn. bediendenstatuut hield, moest hij meestal de gevolgen dragen van het kontraat dat hem was voorgelegd en dat hem, al dan niet opzettelijk, veel te weinig bescherming waarborgde. Alleen een stelsel met gebiedende voorschriften kon dit verhinderen (11).

De werkgevers bleven liever vrij van de verplichtingen die de sociale wetgeving hun oplegde. Zij wilden de voorwaarden en termijnen ontwijken t.a.v. het schorsen en beëindigen van de arbeidsovereenkomst; zij wilden ontsnappen aan de formaliteiten en financiële lasten van de sociale zekerheid, vooral nadat de R.M.Z. was ingevoerd (12). Dientengevolge streefden de werkgevers ernaar de tussenpersonen als onafhankelijken, als zelfstandigen te laten beschouwen, zelfs al arbeidden zij in feite in een band van ondergeschiktheid (13).

7. Een voor de hand liggend middel bij de werkgevers was het sluiten van een kontraat met de betrokken tussenpersoon, waarin deze niet als handelsreiziger maar als vertegenwoordiger of zelfs uitdrukkelijk als zelfstandig vertegenwoordiger werd bestempeld. Men wijzigde zonder meer de betiteling (14).

De rechtspraak keurde eensdeels eensgezind dergelijke handelwijze af, gezien zij bij de beoordeling van de aard van een overeenkomst de werkelijke rechtsverhouding in overweging nam en niet de benaming door de partijen gegeven (15). Maar toch kregen de werkgevers rechtstreeks steun door de rechtspraak. Deze was nl. zeer streng in het beoordelen van de feitelijke omstandigheden die de band van ondergeschiktheid moesten bepalen (16). En ten slotte was het de reiziger of vertegenwoordiger zelf op wie de bewijslast rustte t.a.v. de ware rechtsverhouding die achter een andere benaming verscholen bleef (17).

8. De onzekere rechtstoestand van de vertegenwoordiger-bediende was echter niet uitsluitend aan de spitsvondige manoeuvres van de werkgevers te wijten. De moeilijkheden waren voor een deel ook het gevolg van het feit dat de wet betreffende het bediendenkontraat niet aangepast was aan de bijzondere vereisten van het beroep van vertegenwoordiger, die men niet zonder meer over dezelfde kam mocht scheren als een sedentair bediende. Er waren andere regelen nodig o.m. t.a.v. zijn vergoeding. De vier artikelen uit de bestaande gecoördineerde wetten volstonden geenszins om zijn financiële belangen te waarborgen (18).

Het was nodig dat de wetgever ingreep tegen de bestaande misbruiken en een betere dwingende regeling invoerde (19). Degenen, die zich aanvankelijk graag

als zelfstandige vertegenwoordiger lieten bestempelen, gaven er zich overigens meer en meer rekenschap van dat zij van talrijke voordelen der sociale wetgeving verstoken bleven (02).

9. Het opzet van de Belgische wetgever was dubbel. Eensdeels wilde hij een einde stellen aan de geschetste misbruiken. Anderdeels wilde hij de wetgeving op de arbeidsovereenkomsten voor bedienden aanvullen met voorschriften die beter beantwoordden aan de bijzondere behoeften van het beroep vertegenwoordiger.

Bovendien moest hij bij het treffen van die regeling zoveel mogelijk rekening houden met de grondig gewijzigde sociale opvattingen aangaande de plaats van de werknemer in de onderneming. Met het oog op meer effectieve sociale en economische democratie in de onderneming, dient er aan de werknemer een nieuw statuut te worden toegekend (21).

Aldus kon de wet meteen een evolutie van feitelijke, sociologische, sociale en economische aard in juridische vormen vastleggen.

Terminologie : van handelsreiziger naar handelsvertegenwoordiger

10. Afgezien van de inhoud van dit vernieuwde statuut van de handelsvertegenwoordiger, lokte reeds de terminologie bij die betiteling heel wat discussies uit tijdens de voorbereidende werkzaamheden. In de rechtsleer bleek achteraf die storm nog niet uitgewoed (22).

Vooraleer de motieven te onderzoeken, die de wetgever ertoe brachten deze beschermde handelsagenten « handelsvertegenwoordiger » te noemen, gaan wij eerst bondig na hoe de betiteling t.a.v. dergelijke tussenpersonen de laatste decennia evolueerde (23).

In de dertiger jaren moest de titel « handelsreiziger », die op 7 augustus 1922 wettelijk burgerrecht had gekregen, zienderogen plaats maken voor « handelsvertegenwoordiger » of « vertegenwoordiger ». Als reactie tegen de rechtbanken die — terecht — veeleer de rechtsverhoudingen ontleedden dan de betiteling van het kontrakt, merkte men zelfs geregeld de benaming « zelfstandig vertegenwoordiger » (24). De rechtsleer hield niettemin netjes de begrippen handelsreiziger en handelsvertegenwoordiger gescheiden op juridisch gebied (25).

Wij schetsten reeds hoe de werkgevers, vooral uit vrees voor talrijke voorschriften van de sociale wetgeving, hun vaste tussenpersonen als zelfstandigen poogden te laten doorgaan. Zij noemden hen in de kontrakten niet meer « handelsreiziger », maar liever « handelsvertegenwoordiger » en poogden aldus te ontsnappen aan de verhouding van ondergeschiktheid, die de wet van 1922 toepasselijk maakte (26). In de praktijk oefende deze tussenpersoon meestal de ondergeschikte functie uit zoals bedoeld door de wet van 1922. De handelsreizigers van hun kant waren in hun nopjes met die nieuwe betiteling, zelfs indien de band van ondergeschiktheid nog door de werkgever werd erkend (27). De term handelsvertegenwoordiger was bijgevolg erg dubbelzinnig en verwarrend geworden (28).

De feitelijke toestand vóór de wet van 30 juli 1963 was dat men met die ene term handelsvertegenwoordiger zowel diegenen betitelde die sinds 1922 als ondergeschikte werknemers wettelijke bescherming genoten, als degenen die op zelfstandige wijze dit beroep uitoefenden.

De wet van 30 juli 1963 kwam radikaal en gebiedend tussenbeide. Zij voert het eenvormige begrip « han-

delsvertegenwoordiger » in en beschouwt hem als bediende (29).

11. Waarom wijzigde de wetgever met opzet de betiteling ? In de eerste plaats heeft hij zich laten leiden door de feitelijke omstandigheden. Hij wou ingrijpen tegen het misbruik dat sinds jaren werd gepleegd ten nadele van de handelsreiziger door hem, langs een andere betiteling om, te onttrekken aan de toepassing van de sociale wetgeving (30). Toch was er ook een psychologische reden tot die wijziging : de handelsreizigers zelf streefden naar het toekennen van de benaming « vertegenwoordiger » (31).

12. In zijn advies formuleerde de Raad van State om meerdere redenen voorbehoud t.a.v. de voorgestelde terminologie. Vooreerst werd er op gewezen dat de wetgever door de keuze van die betiteling in strijd handelde met het onderscheid tussen handelsreiziger-bediende eensdeels en handelsvertegenwoordiger-zelfstandige anderdeels, zoals het tot dan toe vrij algemeen was gemaakt. Als tweede argument werd voor een gevaar gewaarschuwd tot verwarring tussen beide termen (32). Ten slotte stipte de Raad van State aan dat door die keuze de eenvormigheid verbroken werd tussen de Belgische en de Nederlandse terminologie voor wat de nederlandstalige tekst betreft (33). Voor de franstalige wettekst suggereerde de Raad van State dat men « voyageur de commerce » zou nemen i.p.l.v. « commis-voyageur », ook omdat het Franse recht deze laatste term niet kent (34).

De Raad van State verwees tevens naar het Sociaal-rechtelijk Woordenboek, waar eveneens de term « handelsreiziger » wordt aanbevolen voor een vertegenwoordiger die krachtens een arbeidsovereenkomst bemiddeling verleent (35).

13. Ondanks zijn bedoeling « de rechtstoestand met de werkelijkheid te doen stroken », verwijt sommige rechtsleer de wetgever toch dat hij door de keuze van dat rechtsbegrip op bewuste wijze verwarring heeft tot stand gebracht en meer dubbelzinnigheid heeft gesticht dan er reeds bestond (36).

Wanneer de heer M. Stroobant in het T.S.R. na zijn kritiek opmerkte dat de term « handelsvertegenwoordiger » praktischer is dan de term « handelsreiziger » (37), had hij wellicht ook oog voor de aan gang zijnde evolutie op internationaal en supranationaal gebied. Er was eensdeels een ontwerp van type-wet van de Commissie voor de Eenmaking van het Recht in Benelux. Daarin wordt gehandeld over « de handelsagenten » dit zijn dan werkelijk zelfstandige tussenpersonen (38). Anderdeels gebruikte de Euromarktkommissie uitdrukkelijk de term « handelsvertegenwoordiger » naar aanleiding van haar mededeling omtrent overeenkomsten tot alleenvertegenwoordiging gesloten met handelsvertegenwoordigers (39).

Bepaling van de activiteit van handelsvertegenwoordiging

14. Het verwijlen bij de motieven en de kritiek op de terminologische keuze van onze wetgever zou ten onrechte het vermoeden doen rijzen dat in dit statuut o.m. een pasklare definitie wordt gebracht van « de handelsvertegenwoordiger » of een bepaling van de arbeidsovereenkomst van dergelijk tussenpersoon. Toch wordt geen van beide wettelijk gedefinieerd. In feite omschrijft de wet zo breed mogelijk de *activiteit van handelsvertegenwoordiging* veeleer dan te pogen nauwkeurig de personen te bepalen die dergelijke prestaties leveren (40).

De Senaatskommissie gaf er de voorkeur aan te handelen over de vertegenwoordiging, liever dan over degene die haar beoefent. De te erkennen rechten moesten niet beschermd worden t.a.v. één afzonderlijke handeling, maar slechts in geval van menigvuldige herhaling, waardoor een vast beroep ontstaat. Niet iedere afzonderlijke daad moest beschermd, maar het beroep zelf (41).

15. Wanneer de wet een beroep reglementeert, ontstaan dadelijk pogingen om aan die voorschriften te ontsnappen, hen te ontwijken. Indien men het toepassingsgebied van een wet te nauw bindt aan de definitie van een beroep door dit te koppelen aan een bepaalde term, bestaat er veel gevaar dat men hem omzeilt door te vermijden in een kontrakt die wettelijke term, die definitie, te gebruiken (42).

Daarom is het beter dat men het toepassingsgebied van een wettelijk statuut bindt aan een reeks objectieve criteria, die het werkelijk uitgeoefende beroep duidelijk aflijnen, afgezien van iedere betiteling (43). Het opsommen van een net-beperkende reeks criteria levert, in tegenstelling met een strakke definitie, het voordeel dat een rechter het wettelijk begrip door analogie kan uitbreiden tot sommige — zelfs anders betitelde — gevallen. Hij zal zich daarbij steunen op een analyse van de wettelijke criteria om de geest van de wet, de ratio legis, te achterhalen (44).

16. Niet alleen in België levert de wet — om haar toepassingsgebied te omschrijven — eerder een bepaling van de activiteit die als handelsvertegenwoordiging te beschouwen valt dan wel een definitie van de handelsvertegenwoordiger zelf. In Frankrijk gebruikte men ongeveer hetzelfde systeem in art. 29-k van de « Code du Travail » (45). Het Italiaanse « Codice Civile » geeft evenmin een bepaling van de vertegenwoordiger, wel van de vertegenwoordiging (46).

In Nederland geeft het Wetboek van Koophandel (47) een definitie van de handelsreiziger, die « per se » een ondergeschikte is. Hetzelfde wetboek vertrekt ook van de definitie van de handelsagent (48), zelfstandige vertegenwoordiger, al volgt daarop telkens onmiddellijk de omschrijving van de activiteit van bedoelde tussenpersonen. Ook in de Duitse Bondsrepubliek gaat het « Handelsgesetzbuch » aldus tewerk (49).

In 1960 werd een ontwerp van statuut uitgewerkt door de Internationale Konfederatie van de Handelsvertegenwoordiging van Euromarkt. In de aanbeveling, die naar de lidstaten gestuurd werd, omschrijft men eveneens de activiteit van de handelsvertegenwoordigers (50).

Toepassingsgebied positief en negatief afbakenen ?

17. Welke zijn nu — konkreet gezien — de meest essentiële bezorgdheidssferen van de 25 artikelen van onze wet tot instelling van het statuut van de handelsvertegenwoordigers ?

- In een eerste gedeelte wordt het toepassingsgebied van die voorschriften bepaald,
- in een tweede gedeelte worden de vergoedingen voor de vertegenwoordigers uitvoerig geregeld,
- in een derde gedeelte worden toepassingsvoorwaarden en begroting omschreven van de vergoeding wegens uitwinning, een werkelijke innovatie in het Belgische sociaal recht (51).

18. Art. 2 van de wet van 30 juli 1963 handelt — zoals het tussentiteltje dat erboven staat aanduidt — over het toepassingsgebied van dat statuut.

In een eerste lid staat de definitie van de handelsvertegenwoordiging; het tweede lid bevat het vermoeden juris tantum dat iedere overeenkomst, gesloten door opdrachtgever en tussenpersoon, aangezien wordt als een arbeidsovereenkomst voor bedienden; het derde lid benadrukt het criterium van het voortdurend karakter van het beroep; in het vierde lid ten slotte wordt een aantal tussenpersonen nogmaals uitdrukkelijk uitgesloten van het toepassingsgebied.

Dat artikel is eigenlijk te lang, te uitgebreid, om een ondubbelzinnige, doordachte en klare tekst te brengen. Het relatief uitvoerige van die tekst is mede het gevolg van het feit dat de wetgever meende het toepassingsgebied op positieve en op negatieve wijze te moeten afbakenen (52). Toch zijn wij van oordeel dat aldus op veel te komplekse wijze tewerk is gegaan. Indien men alle verwarring niet kon uitsluiten door een bondige positieve en rake wettekst, had men even goed alle eventuele twijfel kunnen wegnemen door in de voorbereidende werken de nodige toelichtingen en uitsluitingen in te schakelen.

19. Het is geenszins onze bedoeling dat belangrijke artikel 2 hier volledig te ontleden. Omdat wij de nieuwe wettelijke dimensie willen benaderen, die de band van ondergeschiktheid in dit artikel kreeg, wijzen wij er vooraf op dat er twee wegen openliggen voor een wetgever die de handelsvertegenwoordiging wil beschermen.

Ofwel kan hij een statuut invoeren, dat gemeenschappelijk is voor alle handelsvertegenwoordigers, zelfstandigen én ondergeschikten. Dan zal die wetgever vanzelfsprekend geen ondergeschikt dienstverband als criterium eisen. Hij ontwijkt meteen de moeilijkheden bij het instellen daarvan.

Ofwel blijft hij voor de toepassing van zijn statuut een ondergeschiktheid tussen opdrachtgever en vertegenwoordiger eisen. Daartoe kan hij een vermoeden juris tantum inlassen, waardoor de bewijslast wordt omgekeerd. In Frankrijk volgde men de eerste weg, in België de tweede (53).

Het eerste systeem heeft het voordeel dat men getrouw de sociale werkelijkheid weergeeft. De problemen van zelfstandige én ondergeschikte vertegenwoordigers zijn immers nagenoeg dezelfde. Zij hangen beide economisch af van de onderneming die hun opdracht geeft. In het tweede systeem worden de handelsvertegenwoordigers bedienden geacht, zolang de opdrachtgever het omgekeerde niet bewijst. Zij genieten bijgevolg automatisch de toepassing van de sociale wetten terzake. Een nadeel van deze — in België gevolgd — methode is, dat zij het lot voorbijgaat van de vertegenwoordigers die toch economisch aan een onderneming ondergeschikt zijn, alhoewel zij niet onder het gezag van een werkgever staan (54).

Ondergeschiktheid : versoepeling naar gezagscriterium

20. De karakteristieke eigenschap van een « huur van diensten » is de band van ondergeschiktheid tussen de werkgever en de werknemer, die door een arbeidsovereenkomst zijn activiteit als dusdanig ten dienste stelt (55). De werkgever kan van die activiteit gebruik maken binnen de grenzen van de overeenkomst en van de dwingende wettelijke voorschriften die daarbij aansluiten (56). Een zekere band van ondergeschiktheid is onmisbaar als juridische basis voor de bescherming door de sociale wetgeving (57).

In dit verband wijzen wij er nogmaals op dat de Franse wet — in tegenstelling met de Belgische — de handelsvertegenwoordigers (voyageurs, représen-

tants, placiërs) beschermt zonder de juridische ondergeschiktheid als voorwaarde te stellen. Wij stipten reeds aan dat het Frans statuut bescherming waarborgt zowel voor zelfstandigen als voor werknemers. Bijgevolg is de ondergeschiktheid daar een niet dienend criterium ⁽⁵⁸⁾.

21. De wet van 10 mei 1900 voerde in ons sociaal recht drie criteria in, die als klassieke elementen beschouwd worden om een band van ondergeschiktheid tussen werkgever en werknemer tot stand te brengen en die traditioneel alle drie voorhanden moesten zijn: gezag, leiding en toezicht ⁽⁵⁹⁾.

Maar deze strenge opvatting aangaande de vereisten tot het bestaan van de ondergeschiktheid heeft sindsdien wijzigingen ondergaan in rechtsleer en rechtspraak ⁽⁶⁰⁾. Naarmate het arbeidsrecht evolueerde bleek de noodzakelijkheid van die drie klassieke criteria niet meer houdbaar in de praktijk ⁽⁶¹⁾, bijvoorbeeld bij huisarbeiders ⁽⁶²⁾, ook bij handelsvertegenwoordigers ⁽⁶³⁾.

De vereisten voor de ondergeschiktheid werden soepeler; de band werd losser. In veel gevallen — ook vóór deze wet — vereiste rechtsleer en rechtspraak niet meer dat gezag, leiding en toezicht alle drie aanwezig waren. Men herleidde meer en meer deze drie elementen tot de ene notie van gezag. Het gezag laat de werkgever toe bevelen te geven met betrekking tot de uitvoering van een arbeidsprestatie. Hij heeft in principe recht op leiding en toezicht. «Maar indien hij dit recht niet uitoefent dan wordt hierdoor het bestaan van zijn recht op gezag niet aangetast noch verdwijnt daarom de band van ondergeschiktheid» ⁽⁶⁴⁾.

Niettegenstaande deze duidelijke evolutie door de rechtspraak meermaals werd bevestigd vóór de wet van 1963, toch bleef het Hof van Cassatie nog vasthouden aan de drie klassieke criteria ⁽⁶⁵⁾.

22. Het is duidelijk dat er aldus een grote juridische en sociale onzekerheid in het leven geroepen was in hoofde van de handelsreizigers, vooral door de verscheidenheid van de rechtspraak bij het beoordelen van een band van ondergeschiktheid ⁽⁶⁶⁾. De wetgever van 1963 heeft een klare lijn willen trekken om de bestaande moeilijkheden efficiënt te keer te kunnen gaan ⁽⁶⁷⁾.

Nieuwe wettelijke dimensie

Eensdeels wordt in deze wet een louter technisch middel gebruikt: het vermoeden juris tantum dat de partijen een arbeidsovereenkomst voor bedienden sloten — daarop komen wij verder nog terug. Anderdeels wordt voor het bestaan van een band van ondergeschiktheid slechts de aanwezigheid van een gezagsverhouding vereist ⁽⁶⁸⁾.

In dit statuut wordt het verplicht kumulieren van de drie klassieke criteria (gezag, leiding, toezicht) prijsgegeven en sluit men aan bij de tendens die reeds tevoren in rechtsleer en in een gedeelte van de rechtspraak waar te nemen was ⁽⁶⁹⁾. Blijkbaar wilde de wetgever de veelal te strenge draagwijdte, die de rechtbanken aan het begrip ondergeschiktheid hadden gegeven, onmogelijk maken door de meer soepele interpretatie te institutionaliseren. De Raad van State wees er in zijn advies overigens op dat de veel verruimde visie van het wetsontwerp in strijd was met de opvatting die nog bleek te heersen bij het Hof van Cassatie ⁽⁷⁰⁾.

23. Wanneer deze wet de band van gezag als essentiële vereiste stelt voor de toepassing van het statuut, wordt daardoor geenszins bedoeld dat dit gezag ook

werkelijk uitgeoefend werd of zou moeten worden. De uitoefening moet alleen *mogelijk* zijn; de werkgever moet slechts *het recht* daartoe hebben ⁽⁷¹⁾.

24. Hoe belangrijk dit gezagscriterium ook is, het lijkt des te vreemder dat het niet uitdrukkelijk voorkwam in de tekst van het wetsontwerp zoals dit bij de Senaat werd voorgebracht ⁽⁷²⁾. Die leemte is eensdeels te verklaren door het feit dat de handelsvertegenwoordigers, omwille van de standing alleen, niet wensten dat hun statuut uitdrukkelijk het ondergeschikt dienstverband zou benadrukken ⁽⁷³⁾. Zij zagen niet in dat die ondergeschiktheid de sleutel was om hen van alle voordelen van de sociale wetgeving en van de sociale zekerheid onbetwistbaar te laten genieten. De sociologische evolutie van de laatste decennia toont overigens duidelijk aan dat het begrip «ondergeschikt dienstverband» in onze moderne beschaving niets vernederends bevat ⁽⁷⁴⁾.

De Senaatskommissie had evenwel aanvaard dat het gezagselement — hoe inherent ook voor de arbeidsovereenkomst van een handelsvertegenwoordiger — in de wettekst zelf mocht weggelaten worden ⁽⁷⁵⁾. Op die wijze zou men echter zonder geldige reden een onzekerheid in het leven houden waardoor behoorlijke toepassing van het statuut bemoeilijkt kon worden ⁽⁷⁶⁾. Tijdens de openbare debatten stelden de senatoren *Hambye* en *Merchiers* echter voor dat de wettekst zou precizeren dat een overeenkomst van handelsvertegenwoordiging het gezag van een opdrachtgever onderstelt. In de definitieve tekst werd daarmee rekening gehouden ⁽⁷⁷⁾.

25. Kon de wetgever de verruiming van het begrip ondergeschiktheid niet mogelijk maken zonder die nieuwe terminologie in te voeren? Volstond het niet dat hij in de voorbereidende werken duidelijk zijn wil te kennen gaf tot een ruime interpretatie van de band van ondergeschiktheid, dat hij «leiding en toezicht» slechts beschouwde als uitingen van het gezag van de werkgever? Had hij aldus niet beter iedere mogelijkheid tot verwarring vermeden?

Er bestaan inderdaad twee interpretaties voor het begrip «band van gezag». Ofwel beschouwt men hem als een ruimer opgevatte band van ondergeschiktheid, ofwel acht men hem een volkomen nieuw begrip en zou de handelsvertegenwoordiger noch een bediende noch een onafhankelijke handelsagent zijn. Wij gaan akkoord met het standpunt van de heer *M. Stroobant* ⁽⁷⁸⁾, waar hij meent dat deze tweede interpretatie in strijd is met de geest van de wet. «De wetgever heeft er vooral naar gestreefd te beletten dat voortaan tussenpersonen die werkelijk onder het gezag van hun werkgever vallen als autonoom vertegenwoordiger zouden worden beschouwd. » Indien hij daarbij rekening heeft willen houden met het feit dat de handelsvertegenwoordiger zijn activiteit uitoefent in andere voorwaarden dan de sedentaire bedienden, zodanig dat de ondergeschiktheid zich in andere vormen uit, dan mag men daar echter niet uit afleiden dat de handelsvertegenwoordiger geen bediende zou zijn. » Volgens genoemde auteur heeft de wetgever terecht de «band van ondergeschiktheid» ingevoerd, hoewel daartoe geen absolute noodzaak bestond. «Met het gebruik van de term „band van gezag” duidt hij duidelijk en ondubbelzinnig aan dat de ondergeschiktheid ruim moet worden geïnterpreteerd en vereenvoudigt hij de terminologie» ⁽⁷⁹⁾.

Doorstroming in rechtsleer en rechtspraak

26. Vóór dit statuut kon men in de rechtsleer reeds

duidelijk twee richtingen onderscheiden t.a.v. de vereiste criteria voor de ondergeschiktheid. Een overheersende strekking was van mening dat de drie criteria, uitdrukkelijk genoemd in art. 1 van de wet van 10 maart 1900, vervuld moesten zijn ⁽⁸⁰⁾. Anderen oordeelden toen reeds dat de leiding en het toezicht slechts uitingen waren van het gezag en dat zij alleen maar als dusdanig door de wet van 1900 waren bedoeld ⁽⁸¹⁾.

Aan deze tegenstrijdige, uiteenlopende opvattingen stelde de wet van 1963 geen definitief einde. Voor de aanhangers van de eerste, de klassieke strekking blijven de drie criteria, (gezag, leiding en toezicht) vereist in hoofde van een bediende, maar werd het toepassingsgebied van de arbeidsovereenkomsten verruimd tot een categorie die zich in een minder strenge band van ondergeschiktheid bevindt. Hun tegenstanders houden vol dat de wetgever nu bevestigd heeft dat de ondergeschiktheid van iedere bediende voldoende blijkt uit de gezagsband ⁽⁸²⁾.

27. Dat de rechtspraak het vernieuwde, herdachte, begrip ondergeschiktheid nog nader diende te preciseren bij het toepassen van de wet van juli 1963 was van meetaf duidelijk. Zoals voorheen dient de band van ondergeschiktheid bewezen te worden opdat het statuut toepasselijk zou zijn. Er is inderdaad op dit stuk geen enkel vermoeden ingevoerd dat niet voor tegenbewijs vatbaar is. Alleen moet men voortaan rekening houden met de geest van die wet zoals hij o.m. uit de voorbereidende werken klaar tot uiting komt ⁽⁸³⁾.

28. In zijn arrest van 11 februari 1965 wees het Hof van Cassatie er op dat men de artikelen 1 en 2 van deze wet van 30 juli 1963 niet mag aanwenden om de wet betreffende de arbeidsovereenkomsten voor bedienden uit te leggen. De wet van 1963 heeft ten gunste van de handelsvertegenwoordiger een nieuw en van het gemeen recht afwijkend statuut inzake bediendenkontraat ingevoerd, o.m. doordat het volstaat dat het werk onder het gezag van de opdrachtgever uitgevoerd wordt, zonder dat vereist is dat zulks geschiedt onder zijn leiding en toezicht. Maar, aldus het arrest, de band van ondergeschiktheid die kenmerkend is voor de arbeidsovereenkomst voor bedienden, eist dat het werk van de bedienden niet alleen onder het gezag van de werkgever, maar nog onder zijn leiding en zijn toezicht uitgevoerd wordt ⁽⁸⁴⁾.

Hier benadrukt het hof m.a.w. dat die uitzondering, het wegvallen van die twee andere criteria, enkel het gevolg is van de bijzondere modaliteiten die gepaard gaan met de uitoefening van het beroep handelsvertegenwoordiger ⁽⁸⁵⁾. Dit betekent dat het Hof van Cassatie de nieuwe verruimde dimensie van het begrip ondergeschiktheid niet zo maar wil doortrekken tot het ganse gebied van de arbeidsovereenkomsten voor bedienden. Dit steunt ongetwijfeld de verdedigers van de eis tot kumulieren van de drie criteria. Toch zal mettertijd ook in de rechtspraak die versoepelde opvatting van de band van ondergeschiktheid meer en meer ingang vinden, zelfs in het gemeen recht t.a.v. de bedienden.

Een vermoeden keert de bewijslast om.

29. Wij hadden het boven reeds over de onzekere rechtstoestand van de handelsvertegenwoordigers vóór dit statuut, over de willekeur van de werkgevers waartegen zij onvoldoende beschermd waren, over de pogingen hen door een andere betiteling aan de voordelen van de sociale wetgeving te onttrekken ⁽⁸⁶⁾. Wij stip-

ten aan dat de rechtspraak zeer streng was om het bestaan van een band van ondergeschiktheid te erkennen ⁽⁸⁷⁾. En het was alleszins op de vertegenwoordiger dat de bewijslast drukte ⁽⁸⁸⁾.

Er was echter geen enkele juridische reden om speciaal de werkgever, sterkste partij bij de overeenkomst, te bevoordelen t.a.v. de bewijslast. «De sociale» wetten hebben steeds ten doel gehad de gelijkheid » enigszins te herstellen in het voordeel van de werk» nemer, door aanwending van verscheidene juridische » middelen die klassiek geworden zijn, zoals bijvoor» beeld de vestiging van een vermoeden juris tantum » of juris et de jure » ⁽⁸⁹⁾.

30. Het zou weinig efficiënt gebleven zijn alleen maar het begrip ondergeschiktheid t.a.v. handelsvertegenwoordigers te verruimen door slechts een band van gezag te eisen, zo lang zij het bleven die bij betwisting het bewijs moesten leveren van het bestaan van dergelijk gezag. Daarom heeft het statuut die ver» ruiming, die bescherming, versterkt ⁽⁹⁰⁾. In het tweede lid van art. 2 staat bepaald: «Niettegenstaande » elke uitdrukkelijke bepaling van de overeenkomst of » bij het stilzwijgen ervan, wordt de overeenkomst ge» sloten tussen opdrachtgever en tussenpersoon, welke » titel hem ook wordt toegekend, aangezien als een » arbeidsovereenkomst voor bedienden, tenzij het » tegendeel wordt bewezen.»

Op het eerste gezicht is de betekenis van die tekst duidelijk. De wetgever voert een vermoeden juris tantum in dat elke overeenkomst tussen een opdrachtgever en een tussenpersoon a priori een arbeidsovereenkomst voor bedienden is, onderworpen aan de gecoördineerde wetten van 1955 en aan het statuut van 1963 ⁽⁹¹⁾. Door het invoeren van dit vermoeden werd de bewijslast omgekeerd. De ondergeschiktheid blijft vereist, maar voortaan wordt het bestaan ervan krachtens dit voorschrift vermoed zo lang de tegenpartij de onafhankelijkheid, de zelfstandigheid, niet bewijst ⁽⁹²⁾.

31. Toch bestaat er in de rechtsleer geen eensgezindheid over de juiste draagwijdte van dat vermoeden. Volgens sommigen moet degene die de hoedanigheid van vertegenwoordiger inroept, het bestaan bewijzen van een overeenkomst, die een activiteit van handelsvertegenwoordiging beoogt, terwijl alleen het ondergeschikt dienstverband door het vermoeden juris tantum gedekt zou zijn ⁽⁹³⁾.

Anderen zijn daarentegen — o.i. terecht — van oordeel dat dergelijke stelling in strijd is met de formele bedoeling van de wetgever: aan het vermoeden een bredere draagwijdte te geven, nl. dat de tussenpersoon een handelsvertegenwoordiger is, zo lang niet bewezen wordt dat het een makelaar of een ander soort tussenpersoon zou zijn ⁽⁹⁴⁾. Deze mening vindt meest steun in de voorbereidende werkzaamheden ⁽⁹⁵⁾.

De tegenpartij van de vertegenwoordiger — meestal de opdrachtgever — kan het vermoeden neutraliseren door het bewijs te leveren dat de tussenpersoon in feite een kommissionair is of een makelaar of een concessiehouder voor alleenverkoop of een tussenpersoon die zijn orders vrij kan doorgeven aan wie hij wil. Het volstaat ook dat hij bewijst te staan tegenover een handelsagent verbonden door een aannemingsovereenkomst, een bezoldigde lastgeving of enig ander kontraat krachtens hetwelk de opdrachtgever geen enkel gezag heeft over de tussenpersoon; of nog dat het een sedentair bediende is die ten hoogste toevallig bij de cliënteel stappen doen ⁽⁹⁶⁾.

32. In verband met dit vermoeden van art. 2, tweede lid, rijst er nog een betwisting, die spijtig genoeg noch door de wettekst zelf, noch door de voorbereidende werken volkomen wordt beslecht. Laten wij veronderstellen dat de arbeidsovereenkomst van een tussenpersoon uitdrukkelijk vermeldt dat hij handelsvertegenwoordiger is. Mag de opdrachtgever het tegenbewijs leveren, aantonen dat het geen handelsvertegenwoordiging is aan de hand van een analyse van de werkelijke rechtsverhoudingen tussen beide partijen? ⁽⁹⁷⁾

Volgens A. Colens heeft de wetgever door de uitdrukking «Niettegenstaande elke uitdrukkelijke bepaling van de overeenkomst» slechts die kontrakten bedoeld welke er zich toe beperken te verklaren dat de partijen zich *niet* willen aanpassen aan het statuut van de arbeidsovereenkomst voor bedienden. Volgens hem zou de opdrachtgever — in de gemaakte onderstelling — toch de afwezigheid mogen bewijzen van de ondergeschiktheid ⁽⁹⁸⁾. Het feit dat de voorbereidende werken hieromtrent niets precizeren en slechts bezorgd blijken iedere waarde te ontnemen aan de betiteling van de overeenkomst, pleit voor de stelling van Colens. Want indien het de bedoeling geweest ware de invloed van *alle* kontraktuele bepalingen weg te nemen, dan zouden de voorbereidende werken daaromtrent toch enige commentaar leveren ⁽⁹⁹⁾.

Senator Troclet houdt niettemin vol dat deze opdrachtgever het bewijs *niet* mag leveren dat de betiteling van het kontrakt niet met de werkelijkheid overeenstemt. Weliswaar moet de rechter de aard van de overeenkomst afleiden uit de werkelijke rechtsverhoudingen tussen de betrokken partijen. Maar, aldus Senator Troclet, dit geldt in het kader van deze wet slechts voor de overeenkomsten die in het laatste lid van art. 2 uitdrukkelijk genoemd staan. Zoniet zou het tweede lid van dat artikel met zijn vermoeden geen zin hebben ⁽¹⁰⁰⁾. Wat er ook van zij, de wetgever had hieromtrent een duidelijker standpunt mogen nemen.

Vergoeding wegens uitwinning

33. De wet van 30 juli 1963 heeft niet alleen door een lossere band van ondergeschiktheid het toepassingsgebied van het statuut verruimd. Zij heeft niet enkel door het geschetste vermoeden juris tantum de bescherming van de handelsvertegenwoordigers versterkt. Bovendien bracht zij ten voordele van die vertegenwoordigers bijzondere voordelen bij het einde van de overeenkomst. Op dit stuk week de wetgever zelfs af van het gemeen recht ten aanzien van de bedienden. Dit sterker bevoordelen van deze bijzondere soort bedienden is onmiskenbaar ook het gevolg van de specifieke aard van hun aktiviteit.

Vooraleer «de vergoeding wegens uitwinning» te ontleden — een innovatie in ons sociaal recht — wijzen wij er eerst op dat een handelsvertegenwoordiger, gezien zijn activiteiten krachtens art. 1 van zijn statuut geregeld wordt door de wetten betreffende het bediendenkontrakt, bij het einde van zijn arbeidsovereenkomst aanspraak kan maken op dezelfde vergoedingen als een sedentaire bediende. Wij denken meer bepaald aan de voorschriften vervat in de art. 20 en 21 van de gecoördineerde wetten van 20 juli 1955 ⁽¹⁰³⁾. Art. 16 van dit statuut voegt er alvast aan toe dat die vergoedingen rechtens intrest opbrengen vanaf de datum van het einde van de overeenkomst.

34. Het nieuwe, de innovatie in de Belgische sociale wetgeving zoals wij het reeds noemden, wordt echter gebracht door art. 15, waarvan de eerste twee leden aan de handelsvertegenwoordiger in bepaalde omstandig-

heden het recht op een vergoeding wegens uitwinning toekennen. Die wettekst luidt als volgt:

«Wanneer aan de overeenkomst een einde wordt gemaakt hetzij door de werkgever zonder dringende redenen, hetzij door de handelsvertegenwoordiger om een dringende reden, is een vergoeding wegens uitwinning verschuldigd aan de vertegenwoordiger die een cliënteel aangebracht heeft, tenzij de werkgever bewijst dat uit de beëindiging van de overeenkomst geen enkel nadeel voortspuit voor de vertegenwoordiger.

»Die vergoeding is slechts verschuldigd na een tewerkstelling van één jaar.»

Dit voorschrift, waardoor aan de vertegenwoordiger, wiens arbeidsovereenkomst in bepaalde omstandigheden eindigt, een forfaitaire vergoeding wordt toegekend omwille van de cliënteel die hij heeft aangebracht, is in ons sociaal recht volkomen nieuw ⁽¹⁰⁷⁾ maar niet minder gerechtvaardigd.

Toch was het begrip uitwinningsvergoeding ons niet vreemd in het Belgisch recht. Zo wordt zij bijvoorbeeld bepaald in de wet van 30 april 1951 betreffende de handelshuurovereenkomst. Omwille van het feit dat het begrip uitwinning, «*éviction*», in het burgerlijk recht reeds een betekenis had gekregen die afwijkt van degene welke de wetgever het wou toekennen in het kader van dit statuut ⁽¹⁰³⁾, adviseerde de Raad van State die term niet te gebruiken ⁽¹⁰⁴⁾, suggestie waarop de wetgever evenwel niet inging.

35. Doch België was hier geen baanbreker. De Franse «Code du Travail» erkent dergelijk recht in art. 20-0 sedert 1937 ⁽¹⁰⁵⁾. In de Duitse Bondsrepubliek vond men reeds een schadevergoeding voor het verlies van de cliënteel in § 89-b van het «Handelsgesetzbuch» ⁽¹⁰⁶⁾. Ook de Italiaanse wet regelde zulks door art. 1751 van het «Codice Civile» ⁽¹⁰⁷⁾. In Luxemburg kan een handelsvertegenwoordiger dergelijk recht niet laten gelden ⁽¹⁰⁸⁾. Alhoewel het Nederlandse wetboek nergens uitdrukkelijk handelt over «uitwinningsvergoeding» of een schadevergoeding voor de cliënteel, kan men zulke vergoeding toch mede bedoeld achten door het derde lid van art. 75-1 van het Wetboek van Koophandel ⁽¹⁰⁹⁾.

Over de toepassingsvoorwaarden en de begroting van de vergoeding wegens uitwinning is de wet duidelijk genoeg, afgezien van een paar «vergeten» gevallen en een spijtige vergissing t.a.v. het verband tussen deze vergoeding en het konkurrentiebeding. Daarop komen wij verder nog bondig terug. Laten wij eerst nagaan welke de juridische grondslag is voor dit nieuw soort vergoeding van de handelsvertegenwoordiger, wiens overeenkomst eindigt hetzij doordat de werkgever hem opzegging geeft, hetzij doordat hij zelf om dringende redenen zonder opzegging ontslag neemt.

De juridische grondslag

36. Is deze uitwinningsvergoeding de prijs voor de verplichte overdracht van de cliënteel, die de vertegenwoordiger toebehoorde en die bij het einde van de overeenkomst naar het patrimonium van de werkgever overgaat ⁽¹¹⁰⁾? Dit zou betekenen dat die vertegenwoordiger werkelijk een persoonlijk recht had op de cliënteel die hij aanbracht, m.a.w. dat die cliënteel zich in zijn patrimonium bevond ⁽¹¹¹⁾.

Daartegen kan men aanvoeren dat de aktiviteit van handelsvertegenwoordigers door de wet van 1963 tot

het domein van de arbeidsovereenkomsten behoort. Een werknemer verwerft geen enkel recht op het produkt van zijn arbeid. De enige tegenprestatie voor het geleverde werk is zijn vergoeding, maar geen enkel onlichamelijk eigendomsrecht (112). De vertegenwoordiger is echter, volgens G. Ripert, « Un professionnel dont l'activité a un caractère propre ». Het zou geen gewone huur van diensten zijn, maar eerder een overeenkomst van samenwerking, waar de handelaar zijn installatie inbrengt en de vertegenwoordiger zijn aktiviteit (113).

Dergelijke redenering past volledig in het kader van de progressieve denkbeelden t.a.v. meer economische democratie, waarbij de werknemers geïntegreerd zouden worden in de ondernemingen, die dan niet alleen aan de kapitaalbezitters zouden toebehoren maar ook aan allen die door hun aktiviteit bijdragen tot de groei van dat gemeenschappelijk patrimonium. Hoe aantrekkelijk ook, toch kan die stelling in de huidige stand van de wetgeving niet gevolgd worden. Het gaat immers moeilijk op aan een werknemer een recht op een deel van het patrimonium toe te kennen, zonder hem tevens in dezelfde mate mede het risico te doen dragen. Bovendien blijkt nergens uit deze wet dat dergelijk recht op de cliënteel aan de vertegenwoordiger toekomt (114).

37. Kan de uitwinningvergoeding dan niet beschouwd worden als een middel om te verhinderen dat de werkgever zich ongegrond zou verrijken (115)? Tegen dergelijke grondslag kan aangevoerd worden dat de arbeidsovereenkomst van de handelsvertegenwoordiger de gegronde oorzaak van de verrijking is. Door die overeenkomst verbindt de vertegenwoordiger zich ertoe een cliënteel op te sporen en te bezoeken in naam en voor rekening van een werkgever. Alleen deze laatste kan van het resultaat van deze aktiviteit genieten. Het volgt dus uit de aard en het voorwerp van de arbeidsovereenkomst dat de cliënteel tot het patrimonium van de werkgever blijft behoren na het vertrek van de handelsvertegenwoordiger.

De verdedigers van de ongegronde verrijking als juridische grondslag van de vergoeding wegens uitwinning pogen die opwerping te weerleggen door onderscheid te maken tussen wat zij noemen eensdeels de « cliënteel » en anderdeels de « portefeuille » van de vertegenwoordiging. Dit laatste zou een werkelijk « kapitaal » zijn dat de handelsvertegenwoordiger toebehoort (116). De waarde van dit specifiek kapitaal zou tot uiting komen wanneer een handelsvertegenwoordiger aan zijn opvolger onder bezwarende titel zijn « portefeuille van handelsvertegenwoordiger » overdraagt (in Frankrijk spreekt men van « la cession de ses cartes »).

Wanneer de werkgever zich door een beëindiging van het kontrakt deze specifieke waarde wil toeëigenen, kan men de arbeidsovereenkomst niet meer als een gegronde oorzaak beschouwen (117). Het is evenwel onmogelijk de redenering voor het Belgisch systeem toe te passen. De overdracht van een portefeuille van handelsvertegenwoordiger komt in ons land niet voor (118).

38. Er is ook een theorie die niet de cliënteel als voorwerp van een ongegronde verrijking beschouwt. Die cliënteel zelf zou eigendom blijven van de onderneming na het vertrek van de vertegenwoordiger. De heer Meyssan motiveert als volgt deze variatie op het thema ongegronde verrijking: « Par sa fonction (le voyageur) est conduit à procéder à un investissement » dans l'entreprise qui l'emploie, en engageant de ses

» deniers personnels les dépenses nécessaires pour l'acquisition d'un élément de l'actif de l'entreprise, la clientèle » (119). Gezien deze vertegenwoordiger evenwel slechts bediende is en geen deelgenoot, voegt de auteur er aan toe, moet die onderneming hem op zekere dag dit voorschot terugbetalen. De vergoeding wegens uitwinning zou niets anders betekenen dan deze terugbetaling op het ogenblik dat er een einde komt aan de arbeidsovereenkomst van de vertegenwoordiger (120). Deze theorie is in het kader van het Belgisch recht niet houdbaar. Zelfs wanneer alle kosten welke het opsporen en bezoeken van cliënteel meebrengen geregeld door de werkgevers worden terugbetaald, kan de vertegenwoordiger bij ons niettemin recht hebben op de forfaitaire uitwinningvergoeding.

39. De voorbereidende werken wijzen er op dat de vergoeding wegens uitwinning als juridische grondslag het karakter van een schadevergoeding heeft. Welke schade dient zij te vergoeden? Uit de wettekst zelf weten wij slechts dat zij in verband staat met de cliënteel, resultaat van de aktiviteit van de vertegenwoordiger, en dat zij pas voorkomt na het beëindigen van de arbeidsovereenkomst, wanneer die cliënteel niet meer afhankelijk is van de wil van de handelsvertegenwoordiger (121).

Zo lang zijn arbeidsovereenkomst duurt wordt de handelsvertegenwoordiger vergoed voor zijn prestaties, d.i. het opsporen en bezoeken van cliënteel met het oog op het onderhandelen over of het afsluiten van zaken. Aan die vertegenwoordiger wordt daarvoor een vergoeding uitgekeerd, die bestaat uit een vaste wedde en/of kommissieloon berekend op grond van de orders die hij kan plaatsen bij de cliënteel. Maar hij kan aldus nieuwe cliënteel aanbrengen bij zijn werkgever. En later zal het gemakkelijker zijn bij diezelfde cliënteel nieuwe bestellingen te noteren. Wanneer nu de arbeidsovereenkomst ten einde komt, kan de vertegenwoordiger niet meer genieten van het loon voor de orders die hij nog had kunnen plaatsen bij de cliënteel waar hij reeds ingeburgerd was. Welnu, de vergoeding wegens uitwinning heeft tot doel de vertegenwoordiger schadeloos te stellen voor dat gederfd inkomen (122). Het Franse Hof van Cassatie motiveerde reeds in 1939 op gelijkaardige wijze het toekennen van schadevergoeding wegens het derven der cliënteel (123).

Gevallen van toepassing en uitsluiting

40. Wij insinueerden boven reeds dat de toepassingsvoorwaarden van deze vergoeding wegens uitwinning uit de tekst zelf van art. 15 naar voor komen, maar dat er niettemin enkele gevallen « vergeten » werden, ook in de voorbereidende werken.

Volgens art. 15 is de vergoeding verschuldigd wanneer aan de overeenkomst een einde wordt gemaakt: — hetzij door de werkgever zonder dringende reden; — hetzij door de handelsvertegenwoordiger om een dringende reden.

In beide gevallen moet de vertegenwoordiger niet alleen één jaar tewerk gesteld zijn, maar bovendien een cliënteel aangebracht hebben. Hiervan moet hij het bewijs leveren (124).

In het eerste lid van art. 19 bepaalt deze wet evenwel: « Het konkurrentiebeding schept ten gunste van » de handelsvertegenwoordiger een vermoeden dat hij » een cliënteel heeft aangebracht; de werkgever kan » eventueel het tegenbewijs leveren. » Wij stippen hierbij evenwel reeds aan dat de vertegenwoordiger, die jaarlijks niet meer dan 120.000 fr. verdient, van dit

vermoeden niet geniet want in die hypothese wordt een konkurrentiebeding niet-geschreven geacht (125).

41. Toch kan men zich de vraag stellen of de uitwinningsvergoeding verschuldigd is aan de vertegenwoordigers die weliswaar een cliënteel hebben aangebracht, maar daarmee zaken hebben gedaan die bezwaarlijk herhaald kunnen worden bij dezelfde personen, gezien de aard van de verkochte voorwerpen. Alhoewel deze vraag tijdens de parlementaire debatten werd gesteld, heeft zij er geen afdoend antwoord gekregen (126). Indien de juridische grondslag van de uitwinningsvergoeding erin bestaat dat de vertegenwoordiger vergoed moet worden voor de schade die hij zal lijden door het derven van de inkomsten uit de kontrakten die hij nog zou kunnen sluiten bij de aangebrachte cliënteel, dan is de uitwinningsvergoeding in dit geval niet verschuldigd, gezien de kontrakten niet vernieuwd kunnen worden en de bestaansreden van de vergoeding ontbreekt (127). Er komt nog bij dat de werkgever die uitwinningsvergoeding niet verschuldigd is indien hij bewijst dat er voor de vertegenwoordiger geen enkel nadeel voortspruit uit het beëindigen van de overeenkomst (art. 15).

Die stelling, volgens welke de uitwinningsvergoeding uitgesloten is in verband met zaken die niet bij zelfde personen herhaald kunnen worden, werd reeds bevestigd door het Franse Hof van Cassatie (128). Wij zijn echter niet alleen van mening dat zij een onrechtvaardige diskriminatie invoert tussen handelsvertegenwoordigers die eenzelfde bedrijvigheid aan de dag leggen. Bovendien gaan wij akkoord met de Franse rechtsgeleerde *L. Isselé*, die van oordeel is dat de levering van producten aan cliënten die er volkomen tevreden over zijn, de faam van de firma verhoogt en daardoor het sluiten vergemakkelijkt van kontrakten met andere personen (129). Er moet trouwens alleszins rekening mee worden gehouden dat er na een levering eventueel nog wisselstukken verkocht worden of dat er herstellingen zullen te doen zijn (130).

42. Er bestaat geen aanleiding tot het uitkeren van deze vergoeding wanneer aan de overeenkomst een einde komt:

- 1) bij verbreking door de werkgever om dringende redenen die aan de bediende te wijten zijn;
- 2) doordat de bediende vrijwillig zijn dienst verlaat zonder dat hij dringende redenen inroept ten laste van de werkgever; d.i. ook het geval als de arbeidsovereenkomst door een akkoord tussen beide partijen eindigt (131);
- 3) doordat het een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd was waarvan de konventionele termijn verstreken is (132);
- 4) door het overlijden van de vertegenwoordiger (133).

43. En indien de handelsvertegenwoordiger op pensioen gesteld wordt? Dit kan op verschillende wijzen geschieden. Wanneer beide partijen akkoord gaan over dat pensioneren: geen uitwinningsvergoeding. Ging er een opzegging aan vooraf door de werkgever: wel uitwinningsvergoeding (134).

Samenvattend betreuren wij toch dat de Belgische wetgever niet duidelijker de verschillende manieren heeft onderzocht en onderscheiden, waarop een arbeidsovereenkomst kan eindigen. Daardoor had hij veel onzekerheid kunnen uitsluiten.

44. In feite heeft de wetgever de uitwinningsvergoeding slechts willen toekennen wanneer het beëindigen

van de arbeidsovereenkomst uitsluitend aan de werkgever te wijten is (137). Daar schuilt in de grond iets onrechtvaardigs in. Lijdt de vertegenwoordiger slechts schade door het derven van de aangebrachte cliënteel wanneer hij opgezegd wordt of wanneer hij zonder opzegging ontslag geeft? Lijdt hij niet evenzeer schade wanneer hij het initiatief neemt tot opzegging en zelfs wanneer hij zonder opzegging doorgezonden wordt?

Het gaat toch niet op dat hij — in geval hij om een dringende reden zonder opzegging ontslagen wordt — door zijn gedrag de vergoeding zou verzaakt hebben van een schade omdat hij haar onrechtstreeks zelf zou veroorzaakt hebben. Of ontnemt men hem die schadevergoeding als bijkomende straf voor de ernstige fout die hij beging in de uitoefening van zijn dienstbetrekking?

In het wetsontwerp, zoals het door de Senaatskommissie werd voorgebracht, was de uitwinningsvergoeding bepaald voor alle gevallen waar de werkgever een einde stelde aan de arbeidsovereenkomst — dus ook indien hij zijn vertegenwoordiger om een dringende reden ontsloeg (138). In zijn verslag motiveerde senator *Troclet* uitvoerig dat standpunt (139). Zonder gunstig resultaat echter, gezien die bepaling door een amendement beperkt werd tot haar huidige draagwijdte (140).

Afzien van een konkurrentiebeding?

45. Wij hebben geenszins de bedoeling uit te weiden over de verschillende geldigheidsvereisten van het konkurrentiebeding, dat in de overeenkomst van een handelsvertegenwoordiger uitwerking kan hebben op voorwaarde dat zijn jaarlijkse bezoldiging 120.000 fr. te boven gaat. Wij willen slechts even handelen over het verband dat de wetgever in art. 19 wilde leggen tussen dat konkurrentiebeding en de uitwinningsvergoeding. Een uitstekende bedoeling had niettemin als resultaat dat het tweede lid van art. 19 ingevolge de voorschriften van art. 14 en art. 18 nooit toepassing kan vinden. Wij citeerden boven reeds de tekst van het eerste lid van art. 19, waardoor de aanwezigheid van een konkurrentiebeding ten gunste van de handelsvertegenwoordiger een vermoeden schept dat hij een cliënteel heeft aangebracht (vermoeden juris tantum). Het tweede lid van art. 19 luidt als volgt: «De vertegenwoordiger wiens overeenkomst een dergelijk beding bevat, kan geen aanspraak maken op de in » artikel 15 bepaalde vergoeding wegens uitwinning, » wanneer de werkgever, uiterlijk binnen acht dagen » na de beëindiging der overeenkomst, van het voor » deel van het konkurrentiebeding afziet.»

46. Over de oorzaak van dat verband, die correlatie, tussen uitwinningsvergoeding en konkurrentiebeding lezen wij in de memorie van toelichting bij het wetsontwerp dat het voorschrift van art. 19 een compromis zou zijn tussen twee tegengestelde opvattingen, die tot uiting kwamen tijdens de discussies over de geldigheid van het konkurrentiebeding. Sommige commissieleden waren dergelijk beding vijandig gezind; zij achtten het immoreel en in strijd met de vrijheid van arbeid. Anderen oordeelden het behoud van dergelijk beding noodzakelijk ten gunste van de werkgever als waarborg tegen veel voorkomende misbruiken op het stuk van de mededinging (141).

Bij de kommentaar over het artikel, waarin dat verband werd gelegd, toont dezelfde toelichting aan dat een konkurrentiebeding tegen een vertegenwoordiger als logische tegenprestatie een recht tot vergoeding wegens uitwinning in zijn hoofd moet vestigen. Wan-

neer een werkgever een concurrentiebeding wil toepassen, betekent dit dat hij erkent dat zijn vertegenwoordiger hem werkelijk cliënteel bezorgd heeft. Indien de werkgever enige beïnvloeding van de aangebrachte cliënteel verbiedt, is het rechtvaardig dat het evenwicht hersteld werd door aan die vertegenwoordiger een uitwinningvergoeding toe te kennen (142). Dat de wetgever deze wederzijdse rechten en plichten van werkgever en werknemer in evenwicht wilde houden, blijkt reeds door het feit dat de begroting van beide schadeloosstellingen van dezelfde forfaitaire basis vertrekt.

De wetgever wilde niet alleen aan de werkgever de mogelijkheid schenken binnen 8 dagen na het einde van de overeenkomst af te zien van het voordeel van het concurrentiebeding. Om het evenwicht te bewaren koppelde hij aan dergelijke verzaking automatisch het verval van het recht tot uitwinningvergoeding voor de vertegenwoordiger (143).

47. Hoe men ook begaan was met het waarborgen van dat evenwicht door het tweede lid van art. 19, hoe logisch en rechtvaardig dergelijk voorschrift ook is, toch staan wij hier met een wettekst die in de praktijk nooit toepassing kan vinden. In de gevallen waar een vergoeding wegens uitwinning verschuldigd is, kan een eventueel concurrentiebeding krachtens art. 18, derde lid, geen uitwerking hebben.

Uit art. 15 weten wij reeds dat de uitwinningvergoeding enkel verschuldigd is, hetzij wanneer de werkgever zonder dringende reden een einde stelt aan de overeenkomst, hetzij wanneer de handelsvertegenwoordiger om een dringende reden ontslag geeft. Welnu, in het derde lid van art. 18 staat bepaald: «Het concurrentiebeding heeft geen uitwerking wanneer het» zij gedurende de proeftijd, hetzij na de proeftijd » aan de overeenkomst een einde wordt gemaakt door » de werkgever zonder dringende reden of door de » vertegenwoordiger om een dringende reden » (144).

48. Dit flagrant onsamenvhangende van deze wetteksten is te verklaren door het feit dat in het wetsontwerp, zoals het door de Senaatskommissie werd voorgebracht, de vergoeding wegens uitwinning toch toegekend werd aan een handelsvertegenwoordiger die zonder opzegging ontslagen werd. In dergelijk geval had men ook het tweede lid van art. 19 kunnen toepassen. Maar in de loop van de parlementaire debatten werd art. 15 gewijzigd: men kende de vergoeding wegens uitwinning niet toe aan een vertegenwoordiger die wegens dringende redenen doorgezonden werd.

Geen enkel parlements lid heeft blijkbaar gemerkt dat door het aanvaarden van het amendement aan gaande art. 15 het logisch verband, het evenwicht, tussen de vergoeding wegens uitwinning en het concurrentiebeding niet meer bestond (145).

Overhaasting, slordigheid, gebrek aan doorzicht? In ieder geval pleit het niet voor de bekwaamheid van een wetgever in een belangrijk statuut van 25 artikelen dergelijke vergissing te begaan.

Progressief in mineur

49. Wij zouden de wet van 30 juli 1963 tot instelling van het statuut der handelsvertegenwoordigers in een vals daglicht stellen, moesten wij ons onderzoeken, dat wij wijdden aan enkele aspecten ervan, beëindigen in de mineurtoon verwekt door het aantonen van een paar technisch-juridische onvolmaaktheden. Die zijn er weliswaar, en de rechtbanken moeten pogen derge-

lijke tekortkomingen van de wetgever in het reine te trekken met de beschikbare middelen en in overeenstemming met letter en geest van de voorschriften.

Afgezien van zijn gebreken, betekent dit statuut toch een aanzienlijke vooruitgang ten goede. Het is belangrijk in de eerste plaats voor de onmiddellijke betrokkenen, de handelsvertegenwoordigers, wier rechten beter gewaarborgd zijn tegen de misbruiken die sinds jaren woerden.

50. Die wet is echter ook belangrijk voor de werknemers in het algemeen. Wanneer men als kritiek uitbrengt dat de Belgische wetgever hier een kans gemist heeft, een tak van het sociaal recht af te stemmen op de aan gang zijnde evolutie naar verruiming van het arbeidsrecht, dan is het wellicht juist omdat hij — in het licht van die sociale evolutie — bepaalde begrippen (zoals de band van ondergeschiktheid) heeft herdacht in progressieve zin. Het progressieve dat aan de arbeid bestaansrecht in de onderneming wil verzekeren op een nieuwe basis. Het progressieve waardoor op langere termijn de arbeidsverhoudingen grondig zullen gewijzigd worden (146).

Dat die progressieve lijn niet konsekwent doorgetrokken werd is wellicht te wijten aan het feit dat die nieuwe opvattingen over de arbeid en de onderneming ten slotte in konflikt zullen komen met de bestaande maatschappelijke structuur, waar de werkgever zijn gezag nog steeds uit het eigendomsrecht put.

Is het spijtig dat de wetgever door de term «handelsvertegenwoordiger» op te leggen, voor tussenpersonen die in een band van ondergeschiktheid werken, een juridische begripsverschuiving wettelijk vastlegde? Blijven daardoor de zgn. zelfstandige vertegenwoordigers onvoldoende beschermd (147)? In ieder geval was — omwille van de geschetste verwarring — dringend een gebiedende bescherming van de werknemers-tussenpersonen vereist. Niettemin blijkt — de lege ferenda — ook een bijzondere regeling voor de handelsagentuur wenselijk. Het hoofdkenmerk van dergelijke agentuurovereenkomst dient te zijn: een blijvende kontraktuele band tussen zelfstandigen met het oog op de afzet van de produkten van de principaal (148).

52. Wij mogen als positieve slottoon zeker niet vergeten dat België — door dit statuut uit te werken — zich slechts ingeschakeld heeft in een evolutie, die in de meeste West-Europese landen reeds geruime tijd merkbaar was. De naburige wetgevers zijn ons overigens voorgegaan bij het uitwerken van zulk statuut (149). De getroffen regelingen zijn niet identiek, maar de algemene tendens t.a.v. de handelsvertegenwoordiging is gelijklopend (150).

In het licht van de groeiende Euromarkt, met de uitgestrekte markt van 180.000.000 verbruikers, stijgt nog het belang van het beroep van de handelsvertegenwoordiger (151). Het is normaal dat ook de Euromarktkommissie — in het kader van art. 85 van het Verdrag van Rome — belang stelt in de handelsvertegenwoordiging (152). Even logisch is het dat ons land de handelsvertegenwoordiging reglementeert op een wijze die in overeenstemming blijft met wat op Euromarktvak wordt vastgelegd of in uitzicht gesteld.

Wellicht beleven wij de dood van de term handelsreiziger. Maar zijn activiteit, de handelsvertegenwoordiging, staat pas aan het begin van een veelbelovende expansie.

(1) L.-E. Troclet et M. Patte, « Statut juridique des représentants de commerce », II, Travaux préparatoires de la loi du 30 juillet 1963, Brussel 1964, nrs. 753 tot 756.

(2) V. Bricout, « De band van ondergeschiktheid t.o.v. de handelsreiziger », Verslag voorgedragen op de studiedag van het

Interuniversitair centrum voor sociaal recht, te Luik op 14 mei 1960, T.S.R. 1960, blz. 179.

(3) L.-E. Troclet et M. Patte, « *Statut juridique des représentants de commerce* », I, commentaire de la loi du 30 juillet 1963, Brussel 1964, nrs. 37, 72 tot 77, 97 en 340 tot 344; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, travaux préparatoires. . . , nr. 288.

(4) M. Papier-Jamoulle, « *Le statut des représentants de commerce* », Luik 1965, blz. 21 en 22.

(5) M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 23 en 24.

(6) G. De Cuyper, « *Zijn de rechtsverhoudingen in de onderneming nog alleen bepaald door het dienstverhuuringskontraat?* » R.W. 1962-63, kol. 1754, 1765 en 1766; — J. Steyaert, « *Arbeids-overeenkomst, Algemeen deel* », A.P.R., 18 en 19.

(7) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 725, 804, 811, 812 en 831.

(8) A. Colens, « *Le contrat d'emploi* », Brussel 1964, blz. 248, nr. 161.

(9) M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 10; — L. Merchiers, « *Evolutie van een rechtsbegrip. Handelsreiziger of handelsvertegenwoordiger* », Liber amicorum, Prof. Baron L. Fredericq, Gent 1965, blz. 762.

(10) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 13; — L. Fredericq, « *Traité de droit commercial* », I, nr. 17; — *Novelles*, V^o Commission, nrs. 4 en 10; — R.P.D.B., V^o Commission, nrs. 50 tot 52.

(11) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 34.

(12) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 122 en 283; — L. Merchiers, op. cit., blz. 762 en 763.

(13) M. Stroobant, « *Het rechtsstatuut van de handelsvertegenwoordiger* », T.S.R. 1964, blz. 201 en 202.

(14) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 122, 283 en 284; — M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 12 en 19; — M. Stroobant, op. cit., blz. 202.

(15) M. Stroobant, op. cit., blz. 202; — M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 12; — V. Bricout, op. cit., blz. 181 en 182.

(16) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nrs. 15 en 33; — M. Stroobant, op. cit., blz. 202.

(17) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 123 en 284.

(18) M. Stroobant, op. cit., blz. 202; — M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 19; — V. Bricout, op. cit., blz. 180.

(19) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 18.

(20) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 124 en 283. Ook in Frankrijk was de wetgever — op 18 juli 1937 — door duidelijke teksten tussengekomen o.m. met de bedoeling een einde te stellen aan de twijfel waarvan de Franse rechtspraak blij had gegeven (L. Merchiers, op. cit., blz. 760).

(21) G. De Cuyper, op. cit., kol. 1754, 1765 en 1766; — M. Stroobant, op. cit., blz. 202.

(22) L. Merchiers, op. cit., blz. 757, 759 en 766; — M. Stroobant, op. cit., blz. 203.

(23) Eeuwen geleden reeds beschikten vele handelaars over een of meer ondergeschikten die binnen de onderneming of de winkel voor de verkoop instonden. Deze verkopers, in het Frans « *commis-marchand* » genoemd, behoorden dus tot de binnendienst van een onderneming. Degene die echter de verkoop en het bezoek van de cliënteel op zich nam buiten de eigenlijke handelszaak, in de stad waar zij gelegen was, noemde men een « *markmeester* » in het Frans « *un placier* » (L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nrs. 278 tot 281). Zo lang zij hun aktiviteit uitoefenden binnen de stad zelf noemde men deze volkomen ondergeschikte tussenpersonen marktmeesters. Wanneer zij echter dat beroep vervulden op een andere plaats, heetten zij reiziger, « *commis-voyageur* » (L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nrs. 264, 265 en 267; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 347-b).

De term « *commis-voyageur* » raakte tegen het einde van vorige eeuw in het Frans meer en meer in onbruik. In de twintiger jaren van onze XXe eeuw gebruikte men in die taal eerder het woord « *voyageur de commerce* », alhoewel de wet van augustus 1922 het nog bij « *commis-voyageur* » hield.

(24) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 276.

(25) L. Frédéricq, *Traité*, I, nrs. 212 tot 215; — *Les Nouvelles* V^o de la Commission, nrs. 10 tot 13.

(26) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 286, 414 tot 416.

(27) H. Tielemans et R. Nockels, « *Le Statut social du représentant de commerce. Commentaires sur la représentation commerciale et des lois coordonnées sur le contrat d'emploi* », Brussel, 1963, nr. 1, blz. 5.

(28) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 385 tot 387.

(29) A. Houtekier, « *Commentaire au de wet van 30 juli 1963 tot instelling van het statuut der handelsvertegenwoordigers* », R.W. 1963-64, kol. 335; — M. Stroobant, op. cit., blz. 203; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 133.

(30) L. Merchiers, op. cit., blz. 766.

(31) L. Merchiers, op. cit., blz. 765.

(32) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 234 en 235, advies van de Raad van State.

(33) Zie Nederlands Wetboek van Koophandel, art. 75-q tot 75-t.

(34) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 237. Advies Raad van State.

(35) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 236, Advies Raad van State.

Dit Sociaalrechtelijk Woordenboek werd opgesteld door de subkommissie voor eenmaking van de terminologie inzake sociaal recht. Deze subkommissie kwam in 1952 tot stand op initiatief van de Belgische Minister van Arbeid en Sociale Voorzorg en van de Nederlandse Minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid. De subkommissie ontving als opdracht: « *Het opstellen van een vergelijkende staat van termen, welke eigen zijn aan de Nederlandse en de Belgische sociale wetgeving, en het onderzoek naar het eenvormig maken van de technische en juridische termen eigen aan deze wetgeving* ».

Aan de tweede uitgave van dat Woordenboek werkten van Belgische zijde mee: Prof. Em. Dr. F. Van Goethem, voorzitter,

emeritus-Hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven; Dr. F. Cassiers, Directeur bij het Ministerie van Sociale Voorzorg; Dr. W. Leen, Algemeen Beheerder van de R.M.Z. en Lektor aan de Katholieke Universiteit te Leuven; Prof. Dr. H. Lenaerts, Substituut-Auditeur-Generaal bij de Raad van State; Docent aan de Rijksuniversiteit te Gent; Dr. M. Meersschaut, Adjunkt-Adviseur bij het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid; Dr. L. Van Severen, Directeur-Generaal bij het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid (*Sociaalrechtelijk Woordenboek*, Brussel, 1963, blz. 6).

(36) L. Merchiers, op. cit., blz. 757, 759 en 766; — M. Stroobant, op. cit., blz. 203.

(37) M. Stroobant, op. cit., blz. 203.

(38) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 42; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 277 tot 280.

(39) M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 34; — H. Tielemans et R. Nockels, op. cit., nr. 24.

(40) A. Colens, op. cit., nr. 165; — L. Merchiers, op. cit., blz. 765.

(41) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 91.

Gans onze sociale wetgeving steunt overigens op dit beginsel. In het handelsrecht daarentegen wordt iedere daad wel degelijk afzonderlijk door de rechter geapprécieerd — afgezien van toestanden als het faillissement waarbij toch een aktiviteit in haar geheel wordt beschouwd (L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 401 tot 403).

(42) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 391 tot 393.

(43) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 392, 398, 404, 405; — A. Colens, op. cit., nr. 161.

Aldus kan men, door het weerhouden van een aantal criteria, op onrechtstreekse wijze toch een definitie opbouwen van de arbeidsovereenkomst of van het beroep.

(44) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 400.

(45) Door de Franse wet van 7 maart 1957 « *précisant le statut professionnel des voyageurs, représentants et placiers* » aangevuld; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, Appendices, blz. 387 en 388; — H. J. Maier et H. Meyer - Marsilius, « *Le représentant de commerce dans le Marché Commun* », Parijs 1961, blz. 243 en 244.

(46) H. J. Maier et H. Meyer-Marsilius, op. cit., blz. 256; — *Codice Civile*, art. 1742.

(47) Art. 75-q van het Nederlandse Wetboek van Koophandel.

(48) Art. 75-a van het Nederlandse Wetboek van Koophandel.

(49) H. J. Maier et H. Meyer-Marsilius, op. cit., blz. 217 en volg.

(50) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, Appendices, blz. 364 en volgende.

(51) M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 9.

(52) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 424 en 425.

(53) M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 70 tot 72.

(54) M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 71.

(55) De Page, « *Traité élémentaire de dr. civ. belge* », IV, nrs. 842 en 845; — J. Steyaert, « *Arbeidsovereenkomst, Algemeen deel* », A.P.R., 21; — J. Steyaert, « *Arbeidsovereenkomst, Bedienden* », A.P.R., 28.

(56) M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 11; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 323 tot 334.

(57) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 247; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 518 tot 532; — G. Van Hecke, « *De Locatio operis faciendi: een bijdrage tot de systematiek van de kontraktentypes* », T.P.R. 1966, blz. 345 en 347. De auteur beschouwt de ondergeschiktheid in de arbeidsovereenkomst in het vergelijkend recht.

(58) M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 54 tot 56.

(59) *Les Nouvelles, Droit Social, Contrat d'emploi*, blz. 443; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 235; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 283.

(60) V. Bricout, op. cit., blz. 181; — G. Van Hecke, op. cit., blz. 346, voetnoot met verwijzingen naar jongste arresten van het Hof van Cassatie.

(61) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 519 en 520; — G. Van Hecke, op. cit., blz. 346.

(62) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 283.

(63) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 19; V. Bricout, op. cit., blz. 181 en 186.

(64) J. Steyaert, *Arbeidsovereenkomst, Bedienden*, A.P.R., 31; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 238; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 283; — M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 29 en 30; — L. Merchiers, op. cit., blz. 763.

(65) A. Colens, op. cit., nr. 168; — H. Tielemans et R. Nockels, op. cit., nr. 2.

(66) V. Bricout, op. cit., blz. 190.

(67) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 521; — V. Bricout, op. cit., blz. 194.

(68) J.-J. Boels, « *L'état de subordination* », J. T. 1963, 747; — V. Bricout, op. cit., blz. 194; — M. Stroobant, op. cit., blz. 205; — M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 30; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 529.

(69) A. Colens, op. cit., nr. 168.

(70) Cass. 3 okt. 1957, Pas., I, 1958, 87; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 246, Advies Raad van State.

(71) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I nrs. 128, 239, 250; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 795; — H. Tielemans et R. Nockels, op. cit., nr. 16; — J. Steyaert, *Arbeidsovereenkomst, Bedienden*, A.P.R., 34; — Cass. 21 dec. 1962, T.S.R., 1963, 29; — A. Colens, op. cit., nr. 168 in fine.

(72) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 677 tot 682.

(73) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 463, 523 en 524.

(74) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 525.

(75) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 527.

(76) M. Papier-Jamoulle, op. cit., blz. 28.

(77) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 129.

(78) M. Stroobant, op. cit., blz. 206.

(79) M. Stroobant, op. cit., blz. 206-207.

(80) L. Morgenthal, « *La subordination, notion et application* », T.S.R. 1960, blz. 155; — P. Horion, « *Observations sous le rapport présenté par L. Morgenthal* », T.S.R. 1960, blz. 198; — J. J. Boels, op. cit., 741.

- (81) M. Gevers, « Observations sous le rapport présenté par L. Morgenthal », T.S.R. 1960, blz. 196; — M. A. Lagasse, « Observations sous le rapport présenté par L. Morgenthal », T.S.R., 1960, blz. 199.
- (82) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 30 en 31.
- (83) J.-J. Boels, op. cit., 747.
- (84) Cass. 11 febr. 1965, T.S.R. 1965, blz. 113.
- (85) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 31.
- (86) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 414 tot 416; — M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 10 tot 20.
- (87) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 17.
- (88) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 35.
- (89) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 413; — M. Stroobant, op. cit., blz. 208; — H. Tielemans et R. Nockels, op. cit., nr. 19.
- (90) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nrs. 100 en 102; — M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 32 en 33.
- (91) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nrs. 110 en 111.
- (92) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 32, 33 en 37; — A. Houtekier, op. cit., 334; — H. Tielemans et R. Nockels, op. cit., nr. 19.
- (93) A. Colens, op. cit., nr. 169; — M. Stroobant, op. cit., blz. 208; — A. Houtekier, op. cit., 334.
- (94) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 35 tot 37; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 48.
- (95) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 798, 799 en 947.
- (96) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 48.
- (97) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 38.
- (98) A. Colens, op. cit., nr. 169.
- (99) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 38 en 39.
- (100) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nrs. 260 tot 262.
- (101) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 122 en 123.
- (102) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 162; — M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 126; — A. Colens, op. cit., nr. 187.
- (103) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 597.
- (104) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 253.
- (105) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 126 en 127; — H. J. Maier et H. Meyer-Marsilius, op. cit., blz. 120 en volg.
- (106) H. J. Maier et H. Meyer-Marsilius, op. cit., blz. 87 en volg.
- (107) H. J. Maier et H. Meyer-Marsilius, op. cit., blz. 137 en volgende.
- (108) H. J. Maier et H. Meyer-Marsilius, op. cit., blz. 175.
- (109) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 617.
- (110) G. Ripert, « Une nouvelle propriété incorporelle : la clientèle des représentants de commerce », D. 1939, Chr. blz. 1.
- (111) H. Tielemans et R. Nockels, op. cit., nr. 38, blz. 51.
- (112) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 128.
- (113) G. Ripert, op. cit., blz. 3.
- (114) Het Franse Hof van Cassatie heeft reeds dikwijls uitdrukkelijk deze theorie van G. Ripert verworpen (Cass. soc. 24 jan. 1957, Bul. Civ. 1957, IV, nr. 96, blz. 62).
- (115) G. H. Camerlynck, « L'indemnité de clientèle du représentant de commerce », J.C.P. 1957, I, 1347, nr. 2.4; — L. Isselé, « Fondement juridique de l'indemnité de clientèle du voyageur et du représentant », Gaz. Pal. 1944; 1, doct., blz. 15; — A. Colens, op. cit., nr. 191.
- (116) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 131.

- (117) G. H. Camerlynck, « Traité pratique de la rupture du contrat de travail », Parijs 1959, blz. 192.
- (118) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 132.
- (119) M. Meyssan, « Le fondement juridique de l'indemnité de clientèle des voyageurs, représentants et placiers », Rev. trim. dr. com. 1962, blz. 28, 29 en volg.
- (120) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 130.
- (121) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 133; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 598; — L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 614 en volg.
- (122) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 162 en 163; — Memorie van toelichting; — M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 134.
- (123) Cass. soc. fr. 6 juli 1939, J.C.P. 1939, II, 1262.
- (124) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 137.
- (125) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 138.
- (126) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 1125, 1152, 1158.
- (127) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 139.
- (128) Cass. soc. fr. 30 jan. 1942, I, blz. 86.
- (129) L. Isselé, « Le régime juridique, fiscal et social des représentants de commerce V.R.P. et agents commerciaux », Parijs 1955, 10.
- (130) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 141.
- (131) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 143.
- (132) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 604; — M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 143; — A. Colens, op. cit., nr. 189.
- (133) A. Colens, op. cit., nr. 189; — M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 143.
- (134) H. Tielemans et R. Nockels, op. cit., blz. 53; — C. de Biseau de Hauteville, « Le statut des représentants de commerce loi du 30 juillet 1963, commentaire pratique », blz. 116.
- (135) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 144.
- (136) De Franse « Code du Travail » is op dat stuk veel vollediger, (art. 29-o) (M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 144 tot 148).
- (137) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 142.
- (138) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 703.
- (139) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 134 en 135, 620 en 621.
- (140) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 1118 en 1119, 1172; — C. de Biseau de Hauteville, op. cit., nr. 40, blz. 116; — M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 142.
- (141) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 131.
- (142) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nrs. 175, 652.
- (143) A. Colens, op. cit., nr. 196; — C. de Biseau de Hauteville, op. cit., nr. 55, blz. 127.
- (144) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 151; — H. Tielemans et R. Nockels, op. cit., blz. 58; — C. de Biseau de Hauteville, op. cit., nr. 39, blz. 114.
- (145) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 151; — A. Colens, op. cit., nr. 196.
- (146) M. Stroobant, op. cit., blz. 209.
- (147) L. Merchiers, op. cit., blz. 766 tot 768.
- (148) G. Van Hecke, op. cit., blz. 353.
- (149) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., II, nr. 289.
- (150) L.-E. Troclet et M. Patte, op. cit., I, nr. 77.
- (151) H. Tielemans et R. Nockels, op. cit., nr. 4.
- (152) M. Papier-Jamouille, op. cit., blz. 34; — H. Tielemans et R. Nockels, op. cit., nr. 24.

Rede van Mr. A. DE CORDIER, Stafhouder der Balie van Gent

Mijnheer de Voorzitter,

Laat mij toe, Mijnheer de Voorzitter, U vooraf dank te zeggen voor de vriendelijke woorden die U mij in uw begroetingsrede hebt toegestuurd uit naam van de Vlaamse Conferentie.

Het is steeds voor de Stafhouder een nieuwe voldoening bij de opening van de Vlaamse Conferentie te mogen aanwezig zijn.

Want de Vlaamse Conferentie is een levendige, actieve en eerbiedwaardige instelling. Over enkele jaren zal zij haar honderdjarig bestaan kunnen vieren. Zij heeft in de loop der tijden vermaardheid verworven en haar activiteit onverminderd weten te handhaven. Bij de plechtige viering van het 75-jarig bestaan van het Vlaams Pleitgenootschap te Brussel, zaterdag 11, hebben wij met fierheid kunnen vernemen hoe groot de invloed en de uitstraling is geweest die van onze Conferentie is uitgegaan.

In zijn verslag over het jaar 1897-98 schreef de toenmalige Secretaris Mr. A. Geurts:

« De Vlaamse Conferentie van Gent werd de moeder van al de conferenties der Belgische Balies, niet alleen van de Vlaamse Conferentie van Antwerpen en van het Vlaams Pleitgenootschap van Brussel, maar ook van al de Conférences du jeune Barreau die naderhand bij de gewichtigste Balies zijn tot stand gekomen.

Het kloekmoedig en welbekend voorbeeld der Vlaam-

se jonge advocaten van Gent werd overal goedgekeurd en nagevolgd ».

Al die tijd door is zij trouw gebleven aan haar doelstelling die 60 jaar geleden door Mr. Albert Fredericq, die gedurende ongeveer 20 jaar haar voorzitter is geweest, als volgt werd geschetst: Onze bedoelingen en ons streven vinden hun oorsprong en hun kracht in de begrippen van recht en gelijkheid, niet in een klein-geestig eenzijdig gevoel van afkeer voor het vreemde, maar in een innige verkleefdheid aan eigen aarl en eigen volksbestaan, niet in de minachting of mikening van uitheemse wetenschap, maar in een diep gevoel van eigen kracht en eigen waarde ».

Wij kunnen er ons alleen over verheugen dat de Vlaamse Conferentie spijs haar hoge ouderdon zo jong is gebleven. Onder uw bezielende en dynamische leiding, Mijnheer de Voorzitter, zal de intense bedrijvigheid die zij steeds heeft gekend, zeker een harer hoogtepunten bereiken.

Waarde Confrater Mr. Verhaegen,

Ik wil graag bekennen dat, bij een eerste lezing van uw tekst, het mij niet zeer duidelijk was of U aan uw betoog de titel van het bekend toneelstuk van Arthur Miller « De dood van een handelsreiziger » hebt gegeven, alleen om te beduiden dat de wet van 30 juli 1963 het

verscheiden betekende van de tot hiertoe gebruikelijke terminologie van «de handelsreiziger» of zoniet bedoeld hebt dat de nieuwe wetgeving als zó ontorekend moet beschouwd worden dat zij onmogelijk als een doelmatige bescherming van het beroep van de handelsvertegenwoordiger kan aanvaard worden.

Bij nader inzicht is het mij gebleken dat U alleen het eerste had bedoeld: de teleurgang van de oude terminologie.

Maar uw verwijzing naar de titel van het stuk had evengoed een allusie kunnen zijn op de onzekerheid van het beroep van de handelsvertegenwoordiger en aan de hoge risico's die dit beroep kenmerken, met dan als besluit dat de handelsvertegenwoordiger wel een bijzondere bescherming behoeft en het invoeren van uitzonderlijke beschermingsmaatregelen dan ook volkomen gewettigd was.

En in die bedoeling had U niet enkel de titel, maar ook in zekere mate althans, de inhoud van het stuk van Arthur Miller kunnen aanhalen, als illustratie van de noodzakelijkheid om het statuut van de handelsreiziger door radikale maatregelen te beschermen.

Want «De dood van de handelsreiziger» is niets anders dan de geschiedenis van een man die leeft in de bestendige illusie van het succes dat hij nooit zal kennen en die zich geen rekenschap geeft van de werkelijkheid.

Willi Loman, de hoofdpersonage van het stuk, is een eenvoudig handelsreiziger die alleen kan rekenen op zijn welbespraaktheid en zijn vriendelijk voorkomen om de waar van zijn opdrachtgever aan de man te brengen.

Hij hangt volledig af van de anderen, van de buitenwereld. Hij kent crisis en tegenslagen en de zaken vlotten niet. Maar hij blijft hopen op het succes, droomt nog steeds van vooruitgang, bouwt grote verwachtingen op zijn kinderen.

Maar zijn optimisme blijkt niet te volstaan. Het gezin kent miserie en de schulden — want zij hebben ongeveer alles op krediet gekocht — blijven steeds onbetaal. De beide zonen beantwoorden niet aan de verwachtingen en geraken op den dool. Hij zelf kan zich niet aanpassen aan zijn tijd. Als hij dan ontslagen wordt door de zoon van zijn overleden patroon, nadat hij jarenlang de firma vertegenwoordigd heeft, betekent dit de ineenstorting. Hij leeft voortaan nog alleen in een wereld van denkbeeldige klanten en vrienden, tot hij, na tal van andere ontgoochelingen, zich er rekenschap van geeft dat de toekomst zonder uitzicht is en hij ten slotte tot de ontdekking komt dat hij «dood mer waard is dan levend» en in een vlaag van halve wanzin zich het leven beneemt om aan zijn gezin toch nog het bedrag van de levensverzekering te bezorgen.

* * *

rama van de menselijke zwakheden, van de verwachtingen die te hoog gespannen zijn, van de illusie dat het leven een lach en een droom is, is deze tragedie van algemeen-menselijke betekenis en ze had als dusdanig op iedereen en op alle beroepen kunnen toegepast zijn.

Leider zeker, de pessimistische visie van het stuk gaat in de eerste plaats uit van de zwakheid en van de wilsheid van het individu en de mislukking van Loman leeft slechts een verwijderd verband met zijn beroep, dat ook sterke figuren kent. L'illustre Gaudissart van Balzac die als handelsvertegenwoordiger een bestendig succes heeft gekend, is er trouwens een illustratie van, maar de Gaudissart van Balzac dateert van 1833 en de omstandigheden zijn sindsdien grondig gewijzigd: strenge economische competitie heeft thans onein-

dig veel scherpere vormen aangenomen en de toestand van de handelsreiziger is ook veel onzekerder geworden.

En het is wellicht om aan deze tragedie meer reliëf en meer waarschijnlijkheid te geven dat Arthur Miller bij voorkeur een handelsreiziger heeft uitgekozen, wetende dat dit beroep meer dan welk ander afhankelijk is van de goodwill van derden, meer dan enig ander kwetsbaar is en onderhevig aan de risico's van de economische wisselvalligheden.

Juist daarom, kan het ook aanspraak maken op een bijzondere bescherming en zijn de uitzonderlijke beschermingsmaatregelen die de wet van 30 juli 1963 heeft uitgevaardigd volkomen gerechtvaardigd.

Het is de verdienste van de nieuwe wetgeving hiermede ruim rekening te hebben gehouden en radikale bepalingen die afwijken van de gewone normen, te hebben ingevoerd. Karakteristiek in deze nieuwe wet, is het treffen van imperatieve normen die tothiertoe onbekend waren in ons wettenarsenaal. Hiermede heeft de wetgever de handelsvertegenwoordiger willen beschermen niet alleen tegen de aleas van het beroep, maar ook tegen het gevaar van de vrije bepaling van hun statuut door de vertegenwoordigers zelf.

Want dat zij zelf niet altijd hun belang inzien blijkt uit het feit dat U terecht in uw betoog hebt aangehaald nl. dat de handelsvertegenwoordigers zich steeds hebben verzet tegen iedere band van ondergeschiktheid; dat zij de standing van hun beroep hebben verward met de zelfstandigheid ervan en dat zij vijandig of achterdochtig stonden tegenover het in 1944 ingevoerde stelsel van maatschappelijke zekerheid, dat zonder twi- fcl het meest adequate middel was om hen tegen de onzekerheid te beschermen.

Aldus meen ik, kan men de grond van uw betoog samenvatten in de vraag:

«Is de wet van 30 juli 1963 voldoende efficiënt om de handelsreizigers, thans-vertegenwoordigers, een behoorlijke bestaanszekerheid te verzekeren?»

Uitvoerig hebt U de evolutie geschetst van het statuut van de handelsvertegenwoordiger en het lastige kraambled dat deze wet heeft gekend.

Tien jaar heeft men er aan gelaboreerd, maar men moet toegeven dat de opgave niet gemakkelijk was: er waren talrijke uiteenlopende en strijdige belangen in acht te nemen, veel oude begrippen en vooroordelen op te ruimen en er moest een juridische verantwoording gevonden worden om de nieuwe drastische maatregelen te rechtvaardigen.

* * *

In uw betoog hebt U de twee essentiële kenmerken van deze wet uiteengezet die er vooral op gericht zijn de bestaanszekerheid van de handelsvertegenwoordigers te vrijwaren, twee maatregelen met een uitzonderlijk karakter in onze wetgeving.

1°) de verruiming van het toepassingsgebied en van het begrip handelsvertegenwoordiging en hierbij aansluitend de bepalingen die van aard zijn om deze verruiming te verzekeren;

2°) de belangrijke innovatie van de zgn. uitwinningsvergoeding.

Ik zal niet terugkeren op het uitvoerig commentaar en de interessante beschouwingen die U aan deze beide innovaties hebt gewijd.

Ik wil enkel zeer bondig een paar aspecten onderstrepen van deze twee bijzonderste kenmerken van de wet van 1963 en in de eerste plaats de vinnige discussie die is ontstaan in verband met de vervanging van de term handelsreiziger door de term handelsvertegenwoordiger.

Men heeft breedvoerige debatten gevoerd over het gebruik van de nieuwe terminologie en over de verving die hieruit is ontstaan en die nog steeds niet opgehelderd schijnt.

Is het een gelukkige oplossing geweest de term handelsreiziger te vervangen door handelsvertegenwoordiger?

In een grondige studie van Prof. Merchiers, lid van onze balie, die ook als senator actief deel heeft genomen aan de bespreking van de wet, verschenen in het *Liber Amicorum* dat aan Prof. Baron L. Fredericq werd aangeboden bij gelegenheid van zijn emeritaat, ontleeft hij aan de hand van de rechtsleer en de rechtspraak de respectievelijke betekenis van de benaming handelsreiziger en handelsvertegenwoordiger en kant hij zich tegen het vervangen van de eerste, door de tweede benaming, na te hebben aangetoond dat de benaming handelsreiziger onder het regime van de samengeschaalde wetten van 20 juli 1955 op het bediendencontract, een duidelijke betekenis had en bepaaldelijk de tussenpersoon *beoogde*, die in *dienst zijnde* van een of meer opdrachtheffers aan deze zaken zijn volle activiteit moest wijden en hun ook verrechtvaardiging verschuldigd was, in tegenstelling met de handelsvertegenwoordiger die zijn activiteiten regelt zoals hij het goedvindt, slechts afrekening verschuldigd is voor de aangebrachte orders of contracten en als dusdanig een zelfstandig tussenpersoon is.

Hij acht dat het geen gelukkige oplossing is geweest de dubbelzinnigheid die alleen maar in *feite* door de partijen zelf werd tot stand gebracht, om te zetten in een dubbelzinnigheid in *rechte*. En hij komt tevens tot de vaststelling dat voor de overheveling van de benaming handelsvertegenwoordiger naar de categorie tussenpersonen die in ondergeschikt verband optreden, de autonome vertegenwoordigers zonder juridische benaming komen te staan.

Er kan ongetwijfeld tegen de keus van de term handelsvertegenwoordiger vóór en tegen aangevoerd worden.

Bij het behoud van de term handelsreiziger bestond het gevaar dat men bij de restrictieve, enge betekenis van vroeger zou gebleven zijn; bij de nieuwe benaming bestond het gevaar van een te brede opvatting die buiten de bedoeling valt van de wetgever.

In beide gevallen zal men abstractie moeten maken van de vroegere jurisprudentiële betekenis.

Niettemin geloof ik dat men er goed aan gedaan heeft de term handelsvertegenwoordiger te verkiezen.

Het lijkt mij dat niet zozeer aan de benaming zelf belang dient gehecht te worden, maar veeleer aan de inhoud van het begrip handelsvertegenwoordiging, zoals dit te voorschijn komt uit de tekst van art. 2 die toch een vrij duidelijke en zuivere bepaling geeft van de activiteit van de handelsvertegenwoordiger, optredend in dienstverband d.i. de activiteit die er in bestaat een cliënteel op te *sporen* en te *bezoeken* met het oog op het *afsluiten* van zaken onder het *gezag*, voor *rekening* en in *naam* van een of meer opdrachtheffers.

Wanneer wij daarbij het vermoeden juris tantum voegen dat eveneens in duidelijke termen is gesteld en bepaalt dat: «niettegenstaande elke uitdrukkelijke bepaling van de overeenkomst of bij het stilzwijgen ervan, de overeenkomst gesloten tussen de opdrachgever en de tussenpersoon, (welke titel hem ook wordt toegekend) aangezien wordt als een arbeidsovereenkomst voor bediende, tenzij het tegendeel wordt bewezen» dan geloof ik niet dat er nog veel aarzeling of twijfel nopens de draagwijdte van de nieuwe term mogelijk is.

De keus van de nieuwe benaming heeft het voordeel

dat zij naast de verruiming van het begrip, ook een zuivere toestand schept ten overstaan van het regime van de maatschappelijke zekerheid en dat zij overigens strookt met de terminologie die in meerdere Europese landen gangbaar is, gebruikt wordt door de Euromarktkommissie en wellicht ook op internationaal vlak als de geijkte term zal aanvaard worden.

Maar spijs de verruiming en de versoepeling van het begrip blijft, dat de wetgever de handelsvertegenwoordiger slechts beschermt in de mate dat hij zich in een staat van ondergeschiktheid bevindt.

De wet van 1963 is aldus bij de klassieke opvatting van het sociaal recht gebleven dat in principe enkel de ondergeschikte werknemers betreft.

Dit systeem verschilt grondig van de Franse wetgeving dat niet alleen de werknemers, maar het *beroep* beschermt dat fictief in het kader geplaatst wordt van het contract van dienstverhuur.

Welke oplossing moet men verkiezen? Wij menen dat het systeem van de Belgische wetgeving alle bevrediging geeft. Men mag aannemen dat de fraude die vroeger bestond door de nieuwe wetgeving zal uitgeschakeld worden. In de huidige opvatting van ons sociaal recht kon men moeilijk verder gaan. Alleen is er door de verschuiving van de term handelsvertegenwoordiger wel een leemte ontstaan, voor wat de zelfstandige handelsagent betreft, die op een of andere wijze zal moeten aangevuld worden.

Een woord over de uitwinningsvergoeding.

Het invoeren van deze vergoeding is inderdaad een innovatie in ons sociaal recht. Wij kennen wel een uitwinningsvergoeding zoals zij is voorzien in de wet van 30 april 1951 betreffende de handelshuurovereenkomst.

Deze is ongetwijfeld verschillend van aard van de vergoeding die hier wordt bedoeld. Toch vertonen beide vergoedingen in menig opzicht, een treffende gelijkenis. Ook daar heeft men gezocht naar een juridische grondslag voor het recht op vergoeding en heeft men beurtelings getracht de verantwoording te vinden van deze vergoeding, in de verrijking zonder oorzaak, in de theorie van het rechtsmisbruik en van de oneenlijke mededinging.

Geen enkele van deze theoriën kan echter weerhouden worden. Er is geen misbruik van recht waar de eigenaar op het einde van de huurovereenkomst, opnieuw over zijn goed wenst te beschikken.

Er is geen oneerlijke mededinging in hoofde van de verhuurder, wanneer hij bij het beëindigen van het contract, in zijn goed een handel wil uitoefenen al was het dezelfde als deze door zijn huurder ugeoefend.

Er is geen onrechtmatige verrijking, wanneer en der partijen voordeel haalt uit de inbreng van de andere partij ingevalge een vrijelijk aangepaste verbintenis.

En men is ten slotte tot de bevinding gekomen dat er in ons civiel recht geen algemene rechtsgrondte vinden is voor de uitwinningsvergoeding die door de wet van 1951 aan de huurder werd toegekend. Zij antwoordt niet aan een tegenwaarde. Want de vergoeding is ook verschuldigd, wanneer de huurder geen meerwaarde aan het onroerend goed heeft bijgebracht. Zij is verschuldigd wanneer de huurwaarde uitsluitend aan de ligging van het goed te wijten is. Zij is nog verschuldigd, wanneer het goed een minderwaarde het ondergaan tengevolge van de zorgeloosheid of de onkwaamheid van de huurder.

De bedoeling van de wetgever is geweest de bescherming van het handelsfonds te verwezenlijken door de huurder de waarborg van een lange pachtduur

verzekeren en bij een voortijdige beëindiging van de pachtovereenkomst, hem een vergoeding toe te kennen, voor de schade die de huurder geacht wordt te hebben ondergaan.

Ook in het *statuut van de handelsvertegenwoordiger* heeft men vruchteloos getracht een verantwoorde juridische grondslag te vinden voor het toekennen van de uitwinningsvergoeding. Zij kan niet beschouwd worden als de tegenwaarde van een gedwongen afstand van de cliënteel, die volgens de theorie van Prof. Ripert, na het beëindigen van het contract, overgaat in het patrimonium van de werkgever, omdat de overeenkomst van handelsvertegenwoordiging een dienstverhuuringscontract is en de werknemers geen recht kunnen verwerven op de voortbrengst van hun activiteit.

Zij is ook geen onrechtmatige verrijking omdat het contract van handelsvertegenwoordiging een rechtmatige oorzaak van de eventuele verrijking van de werkgever uitmaakt.

Zij is ten slotte evenmin een compensatie voor de kosten en uitschotten die de handelsvertegenwoordiger heeft moeten uitgeven voor het verwerven en voor de uitbreiding van de cliënteel, want zij wordt forfaitair berekend en zij is ook verschuldigd aan de vertegenwoordigers waarvan de prospectiekosten contractueel worden terugbetaald.

Zij is wellicht — en dit is ook de conclusie waartoe het merendeel der auteurs zijn gekomen — zonder meer een schuldvordering van indemnitaire aard, een vergoeding die gelijkaardig is aan deze van de huurder-handelaar, die de schade dekt welke de vertegenwoordiger geacht wordt te hebben ondergaan door het feit dat voorbarig een einde wordt gesteld aan zijne prestaties en dat hij aldus het voordeel verliest dat hij in de toekomst had kunnen genieten van de cliënteel die hij heeft aangeworven. Dit is ook de interpretatie die wordt bijgetreden door het Hof van Cassatie van Frankrijk.

Deze uitleg vindt trouwens grond in de bepaling van art. 15 waarbij wordt voorzien dat de werkgever aan de betaling der vergoeding kan ontsnappen door het bewijs te leveren dat uit de beëindiging van de overeenkomst geen enkel nadeel voortspruit voor de vertegenwoordiger.

In de grond gaat de wet van 30 juli 1963 minder

ver dan deze van 30 april 1951 op de handelshuur-overeenkomsten. Daar waar in de wet van 1951 de vergoeding in ieder geval verschuldigd is, ook wanneer de huurder geen verbetering heeft aangebracht aan het goed, wordt in het statuut van de handelsvertegenwoordiger de mogelijkheid voorzien — mogelijkheid die ongetwijfeld zeer dikwijls door de werkgever zal benut worden — te bewijzen dat hij geen nadeel heeft ondergaan. U hebt er enkele treffende voorbeelden van aangehaald. Men mag de vraag stellen of de wetgever hier niet een stap verder had kunnen gaan en de vergoeding in ieder geval had kunnen toekennen, zonder ze te onderwerpen aan de betwisting of de vertegenwoordiger al dan niet enig nadeel heeft ondergaan.

Te meer daar deze vergoeding forfaitair is en vrijwel gematigd, in tegenstelling met de Franse wetgeving, die geen bepaalde vergoeding heeft ingevoerd en de vaststelling ervan overgelaten heeft aan de Rechtbank, wat ook aanleiding heeft gegeven tot talrijke processen.

Alles samengenomen kan ik mij bij uw conclusie aansluiten; de wet van 30 juli 1963 is een ernstige verbetering van het statuut van de handelsvertegenwoordigers, maar met enkele leemten. Leemten die uit de aard der zaak voortspruiten, omdat deze wet zoals vele wetten, een compromis is tussen zeer uiteenlopende en strijdige belangen.

Wij moeten er ons aan verwachten dat zij in de eerste jaren althans zal aanleiding geven tot talrijke jurisprudentiële interpretaties en aanpassingen. Maar zij betekent, door de uitbreiding van haar toepassingsgebied en door de toekenning van een vergoeding die, hoe men ze ook moge betitelen, billijk en noodzakelijk is, een merkelijke vooruitgang.

Zij geeft door de imperatieve bepalingen die zij heeft ingevoerd, aan het statuut van de handelsvertegenwoordigers een stabiliteit die het vroeger niet had en die onontbeerlijk was.

Zij is misschien, Waarde Confrater, de overlijdensakte van de term handelsreiziger, maar zij zal in ieder geval de heropstanding van de handelsvertegenwoordigers in sterke mate begunstigen.

Laat mij toe U van harte te feliciteren om de voortreffelijke wijze waarop U dit in het licht hebt gesteld.

Deze beide spreekbeurten werden voorafgegaan door de

Rede van Mr. Frans BAERT, Voorzitter van de Vlaamse Conferentie

Mijnheer de Stafhouder,

Nu de Balie in dit Gerechtsgebouw materieel zo'n beetje in de verdrukking geraakt, en door de verspreiding van rechtbanken en gerechtelijke diensten ons werk steeds lastiger en zenuwslopende wordt, rekenen wij meer dan ooit op Uw zachte krachtadigheid om de belangen van de Balie te verdedigen.

Wij rekenen daarop omdat U in het voorbije jaar niet alleen onze orde op voortreffelijke wijze hebt geleid, mild zolang het oorbaar, streng waar het nodig was, doch ook omdat U in de schoot van de Raad der Orde verfrissende initiatieven hebt genomen, waarvan wij met U wensen en hopen dat zij in het komende jaar definitief zullen verwezenlijkt worden. Want, vergeef mij de variant op Max Havelaar's woorden: niet alleen in het planten van de padie is de vreugde; de vreugde is ook in het snijden der padie die men geplant heeft.

Op de medewerking van onze Conferentie kunt U rekenen.

Wij hebben in de afgelopen maanden, Mijnheer de Stafhouder, uit noodzakelijkheid der middelen vele kilometers samen afgelegd, op mooie dagen, en bij nacht en ontij. Fugit irreparabile tempus, — die staetsie gaet haest over, over enkele maanden is het alweer voorbij. Wat niet voorbijgaan zal is wat ik met deze woorden van Hölderlin zou willen uitdrukken: « Wenn Menschen sich aus innerem Werte kennen, So können sie sich freudig Freunde nennen. »

De Heer Eerste-Voorzitter van het Hof van Beroep is door ziekte weerhouden onze openingszitting bij te wonen. Wij wensen hem een spoedig herstel toe.

U, Mijnheer de Voorzitter Verougstraete, die hem vervangt en in zijn plaats komt, heten wij van harte

welkom, — voor zover een gast zijn gastheer welkom heten kan.

De goede verstandhouding tussen de Gentse Balie en de hoogste rechterlijke instantie van het rechtsgebied is spreekwoordelijk. Uw aanwezigheid is er slechts een bevestiging van. Wij danken er U om.

Het is mij een bijzonder genoegen, hier vandaag ook de Heer ere-Eerste Voorzitter Baron Henry Thienpont te mogen verwelkomen.

Uw aanwezigheid, Mijnheer de Ere-Eerste Voorzitter, toont niet alleen aan dat U artikel 100 van de Grondwet beleeft, en ook als emeritus magistraat blijft, thuis in het Gerechtsgebouw, en verbonden met het rechtsleven, — doch bewijst tevens Uw warme en blijvende sympathie voor onze Conferentie. Wij stellen dit ten eerste op prijs.

Mijnheer de Prokureur-Generaal,

In U begroeten wij een der trouwste vrienden van de Vlaamse Conferentie, die het zich tot een plicht rekent, haar activiteiten met een deugddoende sympathieke belangstelling te volgen.

Wij kennen allen Uw strenge onkreukbaarheid, Uw schijnbaar soms wat pijnlijke nauwgezetheid, naast Uw strijd lust en Uw grote rechtskennis. Zoals wij ons ook bewust zijn van Uw grote verdiensten voor de Vlaamse en algemeen-Nederlandse rechtswetenschap.

U is echter méér dan de rusteloze rechtsgeleerde, en méér dan de waakzame hoeder van recht en tucht in Uw rechtsgebied: U is ook een bijzonder toegankelijk en vriendelijk magistraat, die steeds welwillend de advocaten te woord staat, ook op de onmogelijkste ogenblikken, en die strijdvaardigheid evenzeer weet te waarderen als U ze zelf beoefent.

Verleden jaar moest U, door ziekte geveld, verstek laten gaan bij onze openingszitting. Des te gelukkiger zijn wij, dat U vandaag welvarend in ons midden is.

Mijnheer de Vice-Eerste Minister,

Geachte Confrater,

Hoeft het te worden gezegd dat wij fier en gelukkig zijn, U hier te mogen begroeten in Uw hoge hoedanigheid, U die dan toch een oud-bestuurslid van onze Vlaamse Conferentie is, in niet zó lang geleden dagen. Dat U, ondanks Uw budgetaire en zuiver-politieke beslommeringen, reeds aanvaardde aan onze openingsplechtigheden deel te nemen nog vóór U eigenlijke uitgenodigd was, was voor mij een bewijs hoe nauw de Vlaamse Conferentie U nog aan het hart ligt.

Heren Ministers van Middenstand en van Sociale Voorzorg,

Misschien denkt U in stilte wel eens met enige wrevél over die rumoerige vrijsschutters die advocaten soms schijnen te zijn. Terwijl wij onzerzijds wellicht al te gemakkelijk hen die met de zware taak van de staatsleiding belast zijn wat laatdunkend beoordelen. Laten wij beiden dan bedenken wat de lastpost du Bellay de hooggeplaatsten van zijn tijd toezong: « Vous avez plus d'honneurs, et nous moins de souci. »

Wij weten dat Uw ambt U zeer weinig tijd laat, en zijn U daarom bijzonder dankbaar voor Uw vererende aanwezigheid op deze openingszitting.

Tot zijn en onze spijt was het voor de Heer Minister van Justitie niet mogelijk, dit jaar onze openingsplechtigheid bij te wonen.

Wij zijn echter verheugd, dat hij zich door zijn kabinetschef heeft laten vertegenwoordigen, die ik hier dan ook van harte welkom heet.

Wij weten, Mijnheer de Kabinetschef dat de realisering van de grootse bewindopgave van Uw minister, het tot stand brengen van het nieuw Gerechtelijk Wetboek, in het verschiet ligt. Hopen wij dat geen « laffe mouterij het reuzenwerk vernielt, zo na bij 't doel gekomen... »

Heren Magistraten van het Hof van Cassatie en van de Raad van State,

Uw aanwezigheid, elk jaar weer, op onze openingsplechtigheden en op onze vergaderingen, toont aan dat, al heeft Uw werkterrein zich dan ook naar de hoofdstad verplaatst, Uw hart nog immer bij ons te Gent is gebleven.

Waar U bijna steeds op stukken oordeelt, zijn Uw contacten met de balie allicht schaars. Het verheugt ons dat U ze op deze aangename wijze wilt aandoen.

Heren Kamervoorzitters en Raadsheren in het Hof van Beroep,

Heren Advokaten-Generaal en Substituten Prokureurs-Generaal,

Heren Ondervoorzitters en Rechters in de Rechtbank van eerste aanleg,

Magistraten van het Parket,

Mijnheer de Krijgsauditeur,

Mijnheer de Voorzitter van de Rechtbank van Koophandel,

Mijnheer de Referendaris,

Heren Rechters in de Rechtbank van Koophandel,

Heren Vrederechters,

Heren Voorzitters van de Werkrechtersraad,

Onze confrater-literator Anton Bergmann vertelt ons in « Ernest Staas » van Meester Trekkers, een advocaat die rechter was geweest, en wist wat een rechter toekwam. En die nl. elk argument drie keer herhaalde, eens voor elke rechter, en « ontwaart hij geen tekenen van ongeduld, dan doet hij er een vierde repetitie bij, en het is dikwijls de enige die treft ».

Niet alleen die vierde herhaling is intussen uit onze pleidooien verdwenen, ook de meeste andere, en, voor zover wij onze dossiers niet zonder pleiten neerleggen, beperken wij ons meestal tot een bondige samenvatting van onze conclusies.

Wellicht hebt U wel eens heimwee naar de uitvoerige eloquentia uit de tijd van Ernest Staas, wij zouden dan kunnen denken dat het dat heimwee is dat U telkenjare in zó groten getale naar onze openingszittingen brengt. Doch wij weten beter: wij kennen Uw sympathie voor onze Conferentie, en zijn er U dankbaar voor. Zoals wij U dankbaar zijn voor het geduld waarmee U onze conclusies en nota's leest, en onze dossiers ontwart.

Mijnheer de Voorzitter van de Algemene Praktische Rechtsverzameling,

De A.P.R. is uit het Nederlands rechtsleven in dit land niet meer weg te denken, door de omvang en de degelijkheid van haar publikaties, door haar invloed op rechtspraak en rechtspraktijk, en door het onder haar impuls ontstaan van nieuwe initiatieven zoals het T.P.R. De Vlaamse Conferentie is fier en gelukkig over het aandeel dat zij in de oprichting van de A.P.R. mocht hebben, en over de blijvende samenwerking tussen beide.

Bij Uw aanstelling als Kamervoorzitter in het Hof hebt U hartversterkende woorden van waardering gesproken voor de opkomende generatie van onze balie; ik hoop dat ik niet te vermetel ben als ik er U van verdenk daarmee in het bijzonder ook onze Conferentie

te hebben bedoeld en durf U daarvoor te danken. Overigens hebt U het vers van Karel Vande Woestijne geciteerd over « het huis mijns vaders, waar de dagen trager waren ». Het moge U niet verbazen dat wij bij Uw installatierede aan de aanhef van Gorters « Mei » hebben gedacht.

Mijnheer de Dekan van de Fakulteit der Rechten, van de Rijksuniversiteit, tevens vertegenwoordiger van de Rector,

Mijnheer de Rector van de Rijksfakulteit der Landbouwwetenschappen,

Mijnheer de Provinciale Griffier,

Mijnheer de Arrondissementscommissaris,

Mijnheer de Schepenen van de Stad Gent,

Heren Konsuls,

Dames en Heren,

Het verheugt ons dat U met zovelen op deze vrije zaterdagmiddag naar het Gerechtsgebouw is willen komen, en door Uw aanwezigheid deze openingsplechtigheid meer luister geeft.

In onze tijd beoefent de advocaat hoofdzakelijk een soort nerveuze gelegenheidswelsprekendheid: rennend van de ene Rechtbank naar de andere, inhakend op een paar frappante punten uit een verslag, een getuigenverhoor, een dossierstuk. Zo kort mogelijk: hem en de Rechtbank wachten nog andere zaken. En al te dikwijls beperkt zich het pleidooi zelfs tot een « zaak in beraad, Mijnheer de Voorzitter »; dan kan hij naar huis naar zijn dossiers, zijn boeken, zijn cliënten, zijn telefoon, kortom naar andere zorgen.

Daarom zijn wij gelukkig wanneer wij eens in een belangloze atmosfeer, met een even geduldig als select publiek, een meer academische welsprekendheid kunnen beoefenen. U neemt het ons wel niet kwalijk, wanneer wij daar gebruik van maken?

Geachte Confrère, Mr. Nijgh, vertegenwoordiger van de Heer Dekan Mout van de Balie bij de Hoge Raad der Nederlanden,

Geachte Confrères Mr. Sluyter, vertegenwoordiger van het Genootschap de Jonge Balie bij de Hoge Raad der Nederlanden, Mr. Glasz, vertegenwoordiger van de Vereniging De Jonge Balie te Amsterdam, en Mr. Van Rossem, vertegenwoordiger van het Gezelschap de Jonge Balie te Rotterdam,

Enkele maanden geleden vierden wij het twintigjarig bestaan van de Benelux. Nou ja, vieren. Het is inderdaad zo, dat de Benelux nog al te veel een officiële aangelegenheid blijft, die het volk in Noord en Zuid nauwelijks anders dan onaangenaam beroert. Al te veel nog staan wij tegenover elkander als « partijen », om niet te zeggen « tegenpartijen », al te weinig als vennoten, lotsverbonden in éénzelfde economische entiteit, en kinderen van éénzelfde Nederlandse kultuurgemeenschap.

Wanneer wij het nochtans even in ruimer verband willen zien, moeten wij de woorden beamen van Prins Bernhard der Nederlanden op de Groot-Kempische kultuurdagen 1966: « Als wij nog wel eens tobben met de Benelux-gedachte, dan vindt men op een afstand, met name in Amerika — en dat al sinds geruime tijd — de economische en politieke zaken van onze lage landen meer en meer onder een noemer geschikt, namelijk die van de Benelux ».

Slechts indien wij steeds meer één worden, zullen wij in het Europa van morgen en in de wereld van overmorgen onszelf kunnen blijven, en een waardevolle bijdrage leveren tot de verrijking van de mensheid. Deze overtuiging is meer dan waar ook levendig te Gent, de stad van Jan Frans Willems, Snellaert en

Jules Obrie, van vele algemeen-Nederlandse Congressen, centrum van intens verkeer tussen rechtsgeleerden uit Noord en Zuid: getuige o.m. het Tijdschrift voor Privaatrecht.

Wij hebben aan de wereld niet zozeer kwantiteit als kwaliteit te bieden: verstand en zin voor maat, verdraagzaamheid, eerbied voor de mens, naastenliefde en vredelievendheid. Om nogmaals Prins Bernhard te citeren: « Laat ons inderdaad trachten groot te zijn in alles waarin kleine volkeren groot kunnen zijn. » Laten wij dit samen doen.

Monsieur Jean Peytel, membre du Conseil de l'Ordre, représentant Monsieur le Bâtonnier de l'Ordre des Avocats à la Cour de Paris,

Monsieur Achache, secrétaire de la Conférence du Stage du Barreau de Paris,

Il nous arrive parfois, quand nous sommes fatigués ou comblés de travail, de nous lancer dans des excès d'éloquence et de nous dresser par exemple avec indignation contre « un créancier sinistre qui, pareil à une tâche d'huile, s'étend comme un oiseau de proie dans les affaires vives de (notre) trop malheureux client », ou d'implorer l'indulgence du Tribunal pour un prévenu qui « au cours de ses cambriolages, respectait dans toute la mesure du possible la propriété d'autrui » (Jean Charles, *Vingt Cancres après*).

Oublions pour quelques heures nos vieux troncs de barre où fleurissent de temps en temps ces tiges étranges, et réjouissons-nous de cette confraternité et de cette amitié qui font de la vie au Barreau la plus séduisante et la plus riche au monde.

En vous souhaitant la bienvenue, force m'est de me rappeler les jours que j'ai pu passer au sein du Barreau parisien l'an dernier. Je me souviens comme si c'était hier de la gentillesse avec laquelle vous nous avez accueillis, de la cordialité qui régna autour de vos tables, de l'éblouissante soirée de votre Bâtonnier, mais surtout de cette unique manifestation lors de la séance solennelle de rentrée de la Conférence du Stage, où des avocats du monde entier sont venus témoigner de l'Universalisme du Barreau.

Là encore nous avons pu nous rendre compte de ce que le Barreau français signifie pour tous les autres barreaux: non seulement un milieu où l'éloquence s'exerce avec une splendeur sans égale, mais aussi un foyer ardent de culture universelle, un centre de rapprochement entre les nations et les peuples, et enfin et avant tout, s'il le faut, le dernier carré de la défense de la liberté et du droit.

Mes chers Confrères Me Wirion, représentant Mr. le Bâtonnier de l'Ordre des Avocats à la Cour supérieure de Justice de Luxembourg, et Me Huberty, Président de la Conférence du Jeune Barreau de Luxembourg,

Il n'est tâche plus lourde que de trouver chaque année des paroles nouvelles pour s'adresser à ses hôtes les plus familiers. Or je ne vais pas essayer de vous saluer par un bon mot: car du Bellay le savait déjà: « Souvent pour un bon mot on perd un bon ami ». Et nous voulons avant tout conserver cette amitié sûre qui unit nos deux barreaux depuis toujours.

Je vous dis donc simplement: soyez les bienvenus, nous sommes heureux de pouvoir vous accueillir une fois de plus.

Sehr geehrter Herr Kollege Dr. Koll, Vertreter des Kölner Anwaltvereins,

Die Freundschaft zwischen den Kölner und Genter Anwaltschaften ist schon eine Tradition geworden, und

wir freuen uns nicht nur Ihrer Anwesenheit auf dieser Veranstaltung, sondern auch des Vergnügens womit Sie von Ihrer Domstadt zu unsrem Belfriede kommen.

Ihr Kölner Schriftsteller Heinrich Böll hat in seinen Romanen die Welt zu Frieden aufgerufen, er hat die Menschheit beschwört nie mehr «vom Sakrament des Büffels zu kosten». Ich glaube, wir Rechtsanwältinnen sind an der besten Stelle dazu beizutragen. Wo doch der Anwalt erscheint soll die Gewalt verschwinden: *cedant arma togae*; und drängt sich zugleich die Achtung für das Recht und das Gesetz empor.

Wir haben alle doch dieselbe Aufgabe und dasselbe Ideal: friedliche Schlichtung der Streitigkeiten, und unermüdliche Verteidigung der Schwachen und aller Angeklagten gegen Gewalt und Macht. Oder wie Böll es sah: den Lämmern Hirten zu sein.

In dieser Weise fördern wir den Frieden zwischen den Menschen und vertreiben wir Kafka's grausamen Türhüter vor dem Tore des Gesetzes.

Mr. Brian Morgan, Chairman of the London Young Members Group of the Law Society,

At the Solemn Opening ceremony of our Association in 1965, ties of friendship have been established for the first time between Ghent and London Lawyers; on that occasion I expressed the wish that that first meeting might become a happy tradition.

I could not think that, hardly a year afterwards, our guest Miss Juliet Becker and the whole London Young Members Group, would give us such a kind help with the organisation of our planned trip to London. We thank you very much.

We are really pleased that you are again in our midst. Going this way, lawyers are about to put their own modest tiger in the tank of the European Unification Engine.

We hope that the nations of this old Occident once will form a united community, based on friendship, mutual respect of each others character, language and civilisation, and on the firm will of sustaining the spirit of their heritage and sharing it with mankind.

Dear colleague, in a few days a lot of us will be in London for a long week-end, and there will buy the English posies. May you have a good time these days in our Flemish city of flowers.

Meester Gilson de Rouvreur, Stafhouder van de Balie te Brussel, Meester Van den Berghe, Stafhouder van de Balie te Antwerpen, Heren Stafhouders van de Balies van Dendermonde, Oudenaarde, Brugge, Ieper,

Meer dan van wie ook, vereert ons de aanwezigheid van de door de Confraters gekozen dekens van onze Orde. Moge de vermenigvuldiging van de contacten tussen de verschillende balies van het land bijdragen tot grotere solidariteit tussen alle advocaten.

In het bijzonder wil ik Mr. Gilson de Rouvreur danken voor zijn komst, omdat ik weet dat hij het juist op dit ogenblik uitermate druk heeft. Door de nog verleden week door U betoonde sympathie voor het Vlaams pleitgenootschap te Brussel en deszelfs doelstellingen, Mijnheer de Stafhouder, voelen wij ons evenzeer als onze Brusselse Vlaamse confraters getroffen.

Je tiens à souhaiter la bienvenue à Me Aendekerk, Membre du Conseil de l'Ordre des Avocats à la Cour d'Appel de Liège, représentant Mr. le Bâtonnier Discry. Comme ce n'est plus la première fois que vous nous faites l'honneur de représenter le Barreau de Liège, mon cher et honoré Confrère, nous sommes convaincus que vous nous sentez ici vraiment chez vous.

Mijnheer de Stafhouder, Achille De Gryse,

Voorzitter van het Verbond der Belgische Advokaten, In de voorbije twee jaar was het ons een onvermengde vreugde U op onze openingsplechtigheden te zien. Dit jaar gaat die vreugde gepaard met pijn: droefheid over het tragisch overlijden van diegene die tot Uw opvolger was verkozen, stafhouder *John Collard*, en die wij, beminnelijk, dynamisch en vol plannen, in september jl. de leiding van het Verbond wisten overnemen. Laten wij zijn nagedachtenis in ere houden.

Het was een wijze beslissing van het Verbond, Mijnheer de Voorzitter, dat U het zelf zoudt zijn, die Uw opvolger zoudt opvolgen. Uw twee jaar voorzitterschap staan er borg voor, dat de leiding van het Verbond in de beste handen is. En het strekt U tot eer, dat U, zopas van de zware taak ontlast, ze ondanks Uw drukke bezigheden opnieuw hebt willen opnemen.

Waarde Confrater, Mr. *Jean Heyvaert*, vertegenwoordiger van de *Unie der Jonge Balies en Advokaten*.

Wij heten U hartelijk welkom op deze openingszitting. U weet dat onze Conferentie een der voornaamste initiatiefnemers is geweest voor de oprichting van de U.J.B.A., en één der actiefste kernen ervan uitmaakt.

Moge de aktiviteit van de *Unie* even succesvol worden als haar start beloftevol is geweest.

Waarde Confraters, Voorzitters en vertegenwoordigers van onze zusterconferenties,

U hoort hier thuis, zoals wij ons op Uwe plechtigheden en agapen thuis gevoelen.

Achterom kijkend naar het voorbije jaar, deel ik het in van de ene plechtige openingszitting naar de andere, kleurige tijd-mijlpalen tussen het grijze leven van elke dag. Dat wij hier vandaag weer allen samen zijn, geeft mij het vers van Richard Minne in: «Dat maakt nu een blijde dag te meer, en dat is veel».

Ik wil niet nalaten, de Voorzitter van het Vlaams Pleitgenootschap te Brussel nogmaals van harte te feliciteren bij het 75-jarig bestaan van het Pleitgenootschap, en de schitterende viering daarvan verleden week. Het ga de Vlaamse Confraters te Brussel in lengte van jaren goed.

Mr. *Roger Dalcq* begroeten wij tevens als vertegenwoordiger van het «*Journal des Tribunaux*», dat wij danken voor de steeds gewaardeerde belangstelling.

Mijnheer de Voorzitter van de *Conférence Française du Jeune Barreau*, Mr *Jacques Fredericq*,

U draagt een grote naam, en ik kan U niet begroeten zonder met dankbaarheid en enige weemoed te herinneren aan de *Fredericq* die medestichter en eerste bezieler van de Vlaamse Conferentie is geweest: stafhouder *Albert Fredericq* richtte in 1873 samen met *Mrs De Vigne*, *Obrie*, *Van Acker* en *Vuylsteke* de Vlaamse Conferentie der Gentse Balie op, en was er van 1888 tot 1911 de dynamische voorzitter van. Niemand heeft beter dan hij het streven van de Vlaamsgezinde juristen verwoord, wanneer hij er de oorsprong en de kracht van zag «in de begrippen van recht en gelijkheid, niet in een kleingeestig, eenzijdig en uitsluitend gevoel van afkeer voor het vreemde, maar in een innige verkleefdheid aan eigen aard en eigen volksbestaan». (Openingsrede 3e Vlaamse Rechtskundig Congres 3 juli 1904).

Waarde Confrater, de confraterniteit is aan de Gentse balie geen ijdel woord, en precies tussen de voorzitters van de Vlaamse Conferentie en van de *Conférence française* heeft, ondanks alle verschil in opvattingen, steeds een hartelijke vriendschap bestaan. Moge die

vriendschap, naast alles wat wij gemeen hebben, ooit het fundament worden van een nauwer samengaan van alle Gentse advocaten, in de geest van Albert Fredericq.

Geachte Confraters, Dames en Heren,

De Vlaamse Conferentie heeft zich nooit binnen de muren van het Gerechtsgebouw opgesloten. Zij heeft zich nooit beschouwd als een gezelligheidsvereniging, maar heeft steeds actief willen meewerken aan de sociale en kulturele verheffing van de gemeenschap waarin en waarvan haar leden leven. Daarom heeft zij van bij haar oprichting een open en actieve belangstelling betoond voor de problemen die de Vlaamse gemeenschap beroeren, en heeft zij niet gearzeld daar in stelling te nemen.

In deze geest, bekommerd om het behoud van het Nederlandse karakter van Vlaams Brabant, heeft haar bestuur zich eenparig achter het standpunt van de Vereniging der Vlaamse Professoren van Gent, Antwerpen, Brussel en Leuven gesteld, betreffende de oprichting van een volledig autonome Nederlandstalige Universiteit te Leuven. In dezelfde geest, en bezorgd om de verstandhouding en de eendracht in dit land, achten wij het noodzakelijk dat de hoofdstad van het Rijk een echt tweetalige stad zou worden, waar Vlamingen en Walen zich beide evengoed kunnen thuis gevoelen.

Geachte Vergadering,

Verleden jaar heb ik hier een lans gebroken voor de herwaarderding van ons beroep. Het verheugt mij te constateren dat de Balie zich stilaan haar nood bewust wordt.

Met Uw verlof echter moge ik met breken nog even doorgaan. Dit keer geen lans, maar de staf.

Ik zou de staf willen breken over de ongeremde en onordelijke groei van onze wetgeving. De heren Ministers en landsbestuurders hier aanwezig zullen het mij niet euvel duiden, ik twijfel er trouwens niet aan of ook zij maken zich hier zorgen over.

Sinds enkele decennia kennen wij wat onze confrater Maurice Garçon noemt «une frénésie de légiférer», met als resultaat dat «nos lois finissent par former un monument dont personne ne peut se vanter d'avoir parcouru tous les détours». (Lettre ouverte à la Justice).

Onze ongetwijfeld goedmenende en vaak hardwerken-de wetgevers illustreren op een geheel eigen wijze de derde wet van Parkinson: «Expansion means complexity, and complexity decay». Er zijn te veel wetten, en de wetten zijn veelal te lang. Meestal zoekt men te vergeefs naar de logische samenhang van nieuwe wetten met reeds bestaande, van een nieuwe wet op zichzelf. Rechtsbegrippen en rechtsprincipes die door eeuwen praktijk en doctrine waren verfijnd, of moeizaam na enkele jaren min of meer vastgelegd, worden gewoon genegeerd of achteloos weer weggeworpen. Door alles in detail te willen regelen belemmert men de normale opbouw van de rechtspraktijk, die het voorschrift aan de maatschappelijke realiteit aanpast, en beperkt men het toepassingsgebied van de wet. Die wetten-als-reglementen-van-inwendige-orde moeten dan ook veel vlugger en vaker gewijzigd worden, wat de zaak nog verwarder maakt. Zodat de speurende jurist wel eens, ontmoedigd en met hoofdpijn, de boeken sluit en er het beste van hoopt.

Daarnaast wordt aan de gewone burger, in privaatrechtelijke aangelegenheden soms een zo onrealistisch formalisme opgelegd, dat men zich terug zou wanen onder het regime van de *contractus stricti juris*

Die wijdlopgheid, die tegenstrijdigheden en ongerijmdheden vindt men in talloze sociale wetten (het onderwerp van vandaag is er één van) in fiscale wetten en economische reglementering, maar ook op oerdefte-civiele terreinen als dat van landpacht en handelshuur. En wie ooit tastend en struikelend zijn weg heeft gezocht in het kreupelhout van de jeugdbeschermingswet begrijpt precies wat ik bedoel.

Mogen wij, rechtspractici, aandringen op beknoptheid, eenvoud en klaarheid, logische samenhang en voldoende algemeenheid van de wetgevende produktie, in het belang van de hele gemeenschap, vooral van de zwakste rechtsonderhorigen, die het meeste gevaar lopen in het drijfzand van de ongebonden en oeverloze wettenmassa te verzinken.

Geachte Vergadering,

Het beroep van advocaat is veelomvattend. Wij geven adviezen over allerlei rechtsproblemen, wij verzoenen en stellen contracten op, wij procederen voor allerlei rechtscolleges. Onze activiteit dijt steeds verder uit, en dat is goed.

Doch de echte adel van ons beroep ligt uiteindelijk toch in de verdediging: sinds de *advocatus* bestaat (en volgens Mr Isorni is het beroep op één na het oudste...) is hij steeds de krachtige, soms de laatste verdediger geweest van de zwakke tegenover de sterke, van allen tegenover de oppermachtige overheid.

In onze dagen vooral, nu de maatschappij steeds dieper ingrijpt in het leven van het individu, nu wij bijna onmerkbaar gaandeweg meer en meer terecht komen in een «*Welt der Angeklagten*», moeten wij meer dan ooit de nooit aflatende moed en bereidheid kunnen opbrengen om die verdediging, ook in de moeilijkste omstandigheden, waar te nemen. «Si, schrijft Jacques Isorni, dans ce monde nouveau qui le conquiert, l'individu malheureux se voit de plus en plus harcelé, poursuivi, absorbé par le culte et par la puissance des masses, par l'omnipotence des Etats, qu'entretient la soumission des élites, que le défenseur reste du moins à ses côtés et rien qu'à ses côtés, même s'il doit se mal nourrir et posséder trop peu d'argent». (Les cas de conscience de l'Avocat).

Nu heeft echter niet alleen de afzonderlijke vervolgderecht op onze steun, ook wanneer het gehele systeem van scheiding van machten, rechten van de verdediging en persoonlijke en sociale vrijheden van de staatsburger dat wij de rechtsstaat plegen te noemen, dreigt onttakeld te worden, dient de Balie haar stem te verheffen.

Wij stellen helaas vast dat er overal een tendens bestaat om de macht van de overheid te versterken, en de vrijheid van de burgers ondergeschikt te maken aan de belangen van de staatsmacht. Veelal wordt zulks gemotiveerd door te verwijzen naar de heersende gezagscrisis, en de daaruit voortvloeiende noodzakelijkheid van versterking van het gezag. De crisis lijkt mij reëel, doch dient in de eerste plaats de gezagsdragers zelf tot bezinning te nopen. Parkinson geeft in «*In-laws en Outlaws*» een omschrijving van de gezagsidee die het overwegen waard is: «All human authority has this paternal origin, being based on wonder, affection and fear; wonder felt by child when witnessing his father's skill, affection for a protector who is interested in securing the child's survival, and fear of the punishment which the father, as teacher, is bound to inflict».

Waar de bewondering voor de bekwaamheid en de genegenheid wegens de verleende bescherming verdwenen zijn, waar enkel de vrees overblijft, is er geen echt gezag meer, maar komt tirannie in de plaats. Het gezag moet bekwaam zijn: de taak die het is opgedragen de-

gelijk vervullen. Het mag niet zelfgenoegzaam zijn, maar dienend: het moet diegenen over wie het wordt uitgeoefend beschermen, niet zichzelf tot een godheid verheffen. En de vrees mag slechts bijkomstig wezen, de harde hand worde slechts bij volstreekte noodzaak en tegen misdadigers gebruikt.

De Balie is het haar waardigheid en haar geschiedenis verschuldigd, hier de aandacht op te vestigen. Het is één van haar eretiteln, dat het bijna overal advocaten zijn geweest, die het meest hebben bijgedragen tot de vestiging van de democratie. Het weze haar trots, dat haar leden dit regime van respect voor de menselijke waardigheid en vrijheid ook helpen behouden. En dat zij zich intussen zonder vrees en compromisloos verder inzetten voor de verdediging van de zwakken en vervolgd tegen macht en machtsmisbruik, vanwaar zij ook mogen komen. Blijven wij daarbij niet onder de maat, dan blijft ons beroep ook het nobelste van alle. Om het wat romantischer met onze confrater Anton Bergmann te zeggen:

«De eer wreken, de onschuld beschermen, de list vrijdelen, het bedrog ontmaskeren, de hebzucht stuiten, maar vooral den gevallen bijstaan, hem troosten en opbeuren in zijnen strijd tegen de onmeedogende samenleving, o! de gelegenheden om wel te doen ontbreken aan den rechtsgeleerde niet!» (Ernest Staas).

Waarde Confrater, Mr Lode Verhaegen,

Dat U vandaag de openingsrede houdt, ligt in de lijn van de dingen: U landde aan onze balie aan als een veroveraar, die het bestond om als eerste-jaarsstagiair onze Conferentie te verbazen met een heus cabaret. U liet zich gelden als pleiter voor het Hof van Assisen, en verwierf de achting van Uw confraters door Uw werklust en Uw correctheid. Als Vlaamsgezinde neemt U trouw aan de activiteiten van onze Conferentie deel.

Sociaal-bewogen als U is, lag het voor de hand dat U een onderwerp uit het sociaal recht zou kiezen. De titel die U het meegaf intrigeert ons. Mag ik U vragen, het woord te nemen?

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 9 september 1966.

Eerste voorzitter: M. Bayot.
Raadsheer-verslaggever: M. Naulaerts.
Advocaat-generaal: M. Naulaerts.
Advocaten: Mrs. Van Ryn en Simont.

1. Vervoerovereenkomst. — Wet van 25 augustus 1891.
— Art. 4. — Vreemde oorzaak. — Begrip.
2. Vervoerovereenkomst. — Wet van 25 augustus 1891.
— Artikelen 6, 7 en 8. — Geen dwingend recht.

1. De «vreemde oorzaak», waarvan art. 4 van de wet van 25 augustus 1891 het bewijs aan de vervoerder oplegt om het vermoeden van schuld terzijde te stellen dat op hem weegt in geval van averij of verlies van de goederen, omvat niet alleen de gevallen van toeval of van overmacht, maar tevens de daad hetzij van een derde, hetzij van de afzender of van de geadresseerde.
2. De bepalingen van de artikelen 6, 7 en 8 van de wet van 25 augustus 1891 op de vervoerovereenkomst zijn noch gebiedend noch van openbare orde.

N.V. Anvers Radio t/ Dijk.

Gelet op het bestreden arrest, op 24 september 1963 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 3 en 4 van de wet van 25 augustus 1891 betreffende de vervoercontracten,

doordat het bestreden arrest de vordering tot schadevergoeding van eiseres afwijst om reden dat eiseres, de verzender «minstens vier maal schriftelijk en onmiddellijk na de verzending verwittigd werd dat de partij fonoplaten, terecht of ten onrechte, door de firma Rood, de geadresseerde, geweigerd werd» en dat er «hoegenaamd geen fout in verband met dergelijke schade, in hoofde van appellant (thans verweerder) bewezen is gebleven»,

terwijl verweerder, zowel voor de aankomst als voor de averij of het verlies van de goederen instaat, behoudens hij toeval of overmacht bewijst, en het feit

dat eiseres verwittigd was dat de geadresseerde de goederen weigerde, niet inhoudt dat er averij aan de goederen overkomen is, het weze door toeval, het weze door overmacht:

Overwegende dat de «vreemde oorzaak», waarvan artikel 4 van de wet van 25 augustus 1891 het bewijs aan de vervoerder oplegt om het vermoeden van schuld ter zijde te stellen dat op hem weegt in geval van averij of van verlies van de goederen, niet alleen de gevallen van toeval of van overmacht, maar tevens de daad hetzij van een derde, hetzij van de afzender of van de geadresseerde omvat;

Overwegende dat het arrest, zonder dienaangaande bestreden te zijn, vaststelt dat eiseres, die verweerder verweet haar niet tijdig te hebben verwittigd van de weigering van de vervoerde goederen door de geadresseerde en verweerder aansprakelijk stelde voor de daaruit voortvloeiende waardevermindering van die goederen, minstens viermaal schriftelijk en onmiddellijk na de verzending verwittigd werd dat de goederen door de geadresseerde geweigerd werden, en dat zij zonder verwijl alle nuttige maatregelen had kunnen nemen om elke schade aan de goederen of elke waardevermindering ervan te voorkomen, zodat er «hoegenaamd geen fout in verband met dergelijke schade» in hoofde van verweerder bewezen is gebleven;

Overwegende dat het arrest also beslist dat de schade uitsluitend te wijten is aan de nalatigheid van de afzender zelf dus aan een vreemde oorzaak waaraan de vervoerder geen schuld heeft;

Overwegende dat het middel niet kan aangenomen worden;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 6, 7 en 8 van de wet van 25 augustus 1891 betreffende de vervoercontracten,

doordat het bestreden arrest na te hebben vastgesteld dat verweerder wel degelijk als vervoerder van de kwestieuze fonoplaten is opgetreden, de rechtsoverdracht niet gegrond verklaart, om reden dat eiseres minstens viermaal schriftelijk en onmiddellijk na de verzending verwittigd werd dat de partij fonoplaten, terecht of ten onrechte, door de firma Rood, de bestemmeling, geweigerd werd, dat zij derhalve tijdig door de firma Rood verwittigd werd en dat eiseres alle nuttige maatregelen had kunnen nemen om elke schade

of waardevermindering van deze platen te vermijden, dat er hoegenaamd geen fout in verband met dergelijke schade in hoofde van verweerder bewezen is gebleven en dat men hem geen verwijt kan maken eiseres in de onwetendheid te hebben gelaten van die incidenten, daar zij door de bestemming zelf verwittigd was geworden,

terwijl, 1) de goederen niet afgegeven werden ter bestemming en derhalve verweerder aansprakelijk bleef voor de goederen en gehouden bleef de nodige maatregelen te treffen alsmede zich te schikken naar de gebeurlijke onderrichtingen van eiseres (schending van de artikelen 6 en 7 van de wet van 25 augustus 1891),

2) in geval de vervoerde goederen geweigerd worden of aangaande hun ontvangst geschil is ontstaan, verweerder, in zijn hoedanigheid van vervoerder, onmiddellijk de nodige maatregelen kon treffen voor het behoud van de goederen, en meer bepaald tot het nazicht ervan door deskundigen kon laten overgaan, ook in geval hij geen onderrichtingen krijgt van de verzender, zijnde eiseres, en het feit dat de verzender van deze moeilijkheden rechtstreeks zou verwittigd zijn door de bestemming dienaangaande geen afbreuk hieraan doet (schending van artikel 8 van de wet van 25 augustus 1891):

Wat betreft de twee onderdelen samen:

Overwegende dat eiseres, zo in hoger beroep als in eerste aanleg, haar rechtsvordering enkel heeft gegrond op de fout, welke verweerder zou hebben begaan door haar niet onmiddellijk te verwittigen van de weigering van de vervoerde goederen door de geadresseerde, en haar aldus in de onmogelijkheid te hebben gesteld tijdig de nodige maatregelen te treffen om een waardevermindering van die goederen te voorkomen;

Overwegende dat de twee onderdelen van het middel, gegrond op wetsbepalingen die noch gebiedend noch van openbare orde zijn, aan de rechter, die over de zaak zelf heeft geoordeeld, niet werden voorgelegd; dat zij nieuw en derhalve niet ontvankelijk zijn;

Om die redenen:

Verwerpt de voorziening;
Veroordeelt eiseres in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 9 september 1966.

Eerste voorzitter: M. Bayot.
Raadsheer-verslaggever: M. Naulaerts.
Advocaat-generaal: M. Krings.
Advocaten: Mrs. Van Ryn en Fally.

1. Cognossement. — Tekort of averij. — Rechten van de houder van het cognossement.
2. Bevrachting. — Charterpartij. — Cognossement. — Tekort of averij. — Vordering van de bevrachter tegen de kapitein.
3. Bevrachting. — Charterpartij. — Averij. — Vordering van de bevrachter. — Bewijs.

1. Naar luid van art. 89 zeevaartwet heeft de cognossementhouder alleen het recht om zich de lading door de kapitein te doen afleveren. Dit recht sluit in principe het recht in om vergoeding te vorderen wegens tekort of averij, aangezien de dienaangaande

gevorderde som slechts de tegenwaarde uitmaakt van de goederen die de kapitein niet in staat is af te leveren.

2. Wanneer er tussen de verkoper, die de charterpartij heeft gesloten, en de kopers, die zich als cognossementhouders de goederen hebben doen afleveren, bedongen werd dat deze laatsten slechts de goederen moeten betalen die zij werkelijk en gaaf hebben ontvangen, zodat het risico van de vervoerovereenkomst voor de verkoper is, en wanneer de cognossementhouders in plaats van een eis tot schadevergoeding tegen de vervoerder in te stellen, verkiezen zich door hun verkoper te laten vergoeden, staat art. 89 zeevaartwet niet in de weg aan een vordering van de inlader-verkoper tegen de kapitein, gesteund op de bepalingen van de met de rederij gesloten charterpartij.
3. Wanneer, bij een vordering door de verzender tegen de kapitein op grond van de charterpartij, het bestreden arrest vaststelt dat de in de loshaven aangestelde deskundige ten overstaan van de kapitein, de agent van de rederij en de geadresseerden een totaal van 16 geheel onbruikbare kisten heeft opgenomen, dat volgens de facturen de waarde van die kisten 79.517 fr. bedroeg en dat de verzender dit bedrag aan zijn kopers heeft moeten terugbetalen onder de vorm van credit-nota's, kan het arrest uit die drie vaststellingen afleiden dat de verzender het bewijs van zijn schade heeft bijgebracht.

Kapitein Meysen t/N.V. Glaverbel
ms. TEUN.

Gelet op het bestreden arrest, op 30 juni 1964 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 89 van de gecoördineerde wetten van 21 augustus 1879, 12 juni 1902, 10 februari 1908 en 12 augustus 1911 betreffende de zeevaart en de binnenvaart, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet;

doordat het bestreden arrest de door verweerder ingestelde vordering tegen eiser onvankelijk verklaart om de reden «dat appellant (thans eiser) daartegen tevergeefs opwerpt dat, nu cognossementen na het afsluiten van de bevrachtingsovereenkomst uitgegeven werden, het, bij toepassing van artikel 89 van de gecoördineerde zeevaartwetten, aan de houder van de cognossementen alleen behoort een vordering tot schadevergoeding tegen de vervoerder in te leiden, vermits geïntimeerde (thans verweerder), die beweert dat door de schuld van appellant zij van haar kopers betaling van het gehele bedrag van de prijs van de geleverde waren heeft ontvangen, ontegensprekelijk gerechtigd is om, op grond van de scheepsvrachtbrief, een dergelijke vordering tegen hem in te stellen; dat immers bovengemeld artikel, dat aan de enige houder van het cognossement het recht voorbehoudt zich de lading door de kapitein van het schip te doen afleveren, vreemd is aan de vordering tot schadevergoeding ingesteld tegen de kapitein door het werkelijk slachtoffer van een schade spruitende uit het verlies of de beschadiging van de waar»;

terwijl, naar luid van artikel 89 van voormelde gecoördineerde wetten, de houder van het cognossement alleen het recht heeft om zich de lading door de kapitein te doen afleveren en dat dit recht noodzakelijk insluit dat de houder van het cognossement alleen onvankelijk is om vergoeding te vorderen voor de averij of het geleden verlies, vermits de alzo gevorderde som gelijkstaat met de waarde van de koopwaar welke de kapitein niet kon afleveren, en het

arrest, door het tegendeel te beslissen, bedoeld artikel 89 geschonden heeft ;

terwijl, in ieder geval, voor zover de rechter beschouwd heeft dat verweerster als werkelijk benadeelde het recht had schadevergoeding te vorderen op basis van het gemeen recht, dus op grond van de artikelen 1382 en volgende van het Burgerlijk Wetboek, hij de bewijskracht van het gedinginleidend exploit van verweerster geschonden heeft, exploit dat duidelijk de vordering steunt op de charterpartij en de cognossementen afgeleverd door eiser en dus de vordering in het raam van het zeerecht plaatst (schending van al de in het middel aangeduide wetsbepalingen, behalve artikel 89 van de gecoördineerde wetten betreffende de zeevaart en de binnenvaart) ;

Overwegende dat het arrest vaststelt, eensdeels, dat verweerster met de agent van de rederij van het motorschip «Teun» een charterpartij heeft aangaan betreffende het vervoer van 362 ton glas, in kisten, van Zeebrugge naar Napels en Bari, en dat, volgens de bepalingen van die charterpartij, de rederij aansprakelijk is voor de averij vastgesteld te Bari en te wijten aan de schuld van de kapitein die heeft nage laten de goederen behoorlijk te herstuwen na de lossing van een gedeelte ervan te Napels, anderdeels, dat de schade waarvan herstel wordt gevorderd, geleden werd, niet door de geadresseerden, houders van de cognossementen, maar door verweerster, die ertoe genoodzaakt werd de waarde van de beschadigde goederen aan de geadresseerden terug te betalen ;

Overwegende weliswaar dat, naar luid van artikel 89 van de zeevaartwet, de cognossementhouder alleen het recht heeft om zich de lading door de kapitein te doen afleveren ; dat dit recht, in principe, het recht insluit om vergoeding te vorderen wegens tekort of averij, vermits de dienaangaande gevorderde som slechts de tegenwaarde uitmaakt van de goederen welke de kapitein niet in staat is af te leveren ;

Overwegende evenwel dat, wanneer er tussen de verkoper, die de charterpartij heeft afgesloten, en de kopers, die zich als cognossementhouders de goederen hebben doen afleveren, bedongen werd dat deze laatsten slechts de goederen moeten betalen welke zij werkelijk en gaaf hebben ontvangen, zodat het risico van de vervoerovereenkomst voor de verkoper is en wanneer de cognossementhouders, in plaats van een eis tot schadevergoeding tegen de vervoerder in te stellen, verkiezen zich door hun verkoper te doen vergoeden bedoelde wetsbepaling niet in de weg staat aan een vordering van de inlader-verkoper tegen de kapitein, gesteund op de bepalingen van de met de rederij afgesloten charterpartij ;

Overwegende derhalve dat het arrest, door te beslissen dat verweerster ontvankelijk is in haar vordering tegen de kapitein, tot herstel van de schade die het gevolg is van de gebrekkige uitvoering van de charterpartij, artikel 89 van de zeevaartwet niet heeft geschonden ;

Dat het middel dienaangaande naar recht faalt ;

Overwegende dat het arrest de vordering van verweerster heeft toegewezen niet op grond van de artikelen 1382 en volgende van het Burgerlijk Wetboek, maar op grond van de tussen verweerster en de rederij van het motorschip «Teun» afgesloten charterpartij, waarop bedoelde vordering steunde ;

Dat het middel, voor zover het de schending inroept van andere artikelen dan artikel 89 van de zeevaartwet, uitgaat van een verkeerde interpretatie van het arrest en derhalve feitelijke grondslag mist ;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1142, 1149, 1315, 1382, 1383,, van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet ;

doordat het bestreden arrest, niettegenstaande de conclusie en de aanvullende conclusie regelmatig door eiser voor het Hof van Beroep genomen, welke de gevorderde bedragen ten stelligste betwistten en lieten gelden dat eiser nooit tot een begroting van de schade op tegenspraak uitgenodigd werd, «dat geen enkel bewijsstuk door beroepene (thans verweerster) voorgebracht wordt ; dat kredietnota's door beroepene zelf opgesteld geen bewijsstukken uitmaken», eiser notwithstanding veroordeelt om aan verweerster 79.517,13 frank met de moratoire intresten van 10 juli 1961 af, de gerechtelijke interesten en de kosten van het geding, te betalen, om de reden «dat appellante tenslotte niet ernstig kan volhouden dat geïntimeerde het bewijs van haar schade niet levert, vermits de door de voorzitter van de Handelskamer te Bari aangestelde deskundige in tegenwoordigheid enerzijds van appellant en de zeeagent van het schip en anderzijds van de bestemmingen van de lading zestien beschadigde kisten heeft opgenomen waarvan de inhoud totaal onbruikbaar geworden was en waarvan de globale waarde, volgens de door geïntimeerde opgestelde faktuur 79.517,13 frank bedroeg, die zij aan hare kopers onder de vorm van kredietnota's heeft moeten terugbetalen» ;

terwijl noch de vaststelling te Bari van een niet betwiste averij, noch de vaststelling van het bestaan van kredietnota's door verweerster opgesteld, ten belope van 79.517,13 frank, in rechte voldoende zijn om de schade zogezegd door verweerster in haar hoedanigheid van bevrachtster opgelopen en haar begroting te bewijzen, dat het vaststellen te Bari, in tegenwoordigheid enerzijds van eiser en anderzijds van de bestemming van de lading, van het bestaan van zestien beschadigde kisten «in se» geen bewijs uitmaken van een schade door verweerster opgelopen, en dat de kredietnota's door verweerster opgesteld en door eiser betwist geen bewijs van een reële betaling aan de kopers van verweerster kunnen uitmaken, en nu de bewijslast én van de schade én van haar begroting op verweerster rust, het arrest de in het middel aangeduide wetsbepalingen geschonden heeft,

terwijl in ieder geval het arrest geen passend antwoord geeft op de conclusie en op de aanvullende conclusie van eiser, welke lieten gelden dat de beweerdte schade van verweerster niet bewezen was omdat «geen enkel bewijsstuk door beroepene voorgebracht wordt» en «kredietnota's» door beroepene zelf opgesteld geen bewijsstukken uitmaken» (schending van artikel 97 van de Grondwet) ;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de in de loshaven aangestelde deskundige ten overstaan van de kapitein, de agent van de rederij en de geadresseerden een totaal van zestien geheel onbruikbare kisten heeft opgenomen, dat volgens de facturen de waarde van die kisten 79.517,13 frank bedroeg en dat verweerster dit bedrag aan haar kopers heeft moeten terugbetalen onder de vorm van kredietnota's ;

Overwegende dat het arrest uit deze drie vaststellingen heeft kunnen afleiden, zonder een van de in het middel aangeduide wetsbepalingen te schenden, dat verweerster het bewijs van haar schade had bijgebracht ;

Overwegende, met betrekking tot de kredietnota's, dat eiser in zijn conclusie enkel staande hield dat zij geen bewijsstukken uitmaakten, omdat zij door verweerster zelf werden opgesteld ; dat het arrest hierop passend antwoordt dat verweerster 79.517,13 frank aan haar kopers «heeft moeten terugbetalen» onder de vorm van kredietnota's, wat impliceert dat de kopers werkelijk voor dit bedrag worden gecrediteerd ;

Dat het middel feitelijke grondslag mist ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening;
Veroordeelt eiser in de kosten.

NOOT: Het bestreden arrest van het Hof te Gent dd. 30 juni 1964 is verschenen in J. P.A. 1964, 347.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

8e Kamer. — 8 oktober 1966.

Voorzitter: M. H. Ellebaudt.
Raadsheren: M.M. Huyghebaert en Vroomen.
Advocaat-generaal: M. H. Convent.
Advocaten: Mrs. E. Van der Haegen en Ch. Boelens.

Schade en schadeloosstelling. — Zedelijke schade. — Naastbestaanden van het overlevend slachtoffer.

Behalve in uiterst bijzondere omstandigheden kent de Rechtbank geen vergoeding toe voor zedelijke schade aan de naastbestaanden van een overlevend slachtoffer.

Belis en De Kinder t/ Jonckheer.

Overwegende dat de eis van appellante ertoe strekt een vergoeding van 100.000 fr. te bekomen voor haar morele schade ten gevolge van een verkeersongeval op 18 juni 1960, waarbij appellant, haar echtgenoot, gekwetst werd; dat de eerste Rechter appellante van haar eis afwees;

Overwegende dat de appellante doet gelden dat haar echtgenoot die 29 jaar oud was op het ogenblik van het ongeval behept blijft met een bestendige werkkrachtvermindering van 30 % waardoor iedere verbetering van zijn financiële toestand uitgesloten is, des te meer dat hij om zo te zeggen doof zou geworden zijn en dat ze zelfs gedurende 11 dagen voor zijn leven gevreesd heeft;

Overwegende dat de rechtspraak, behalve in uiterst bijzondere omstandigheden, geen vergoeding voor zedelijke schade toekent aan de naastbestaanden van het overlevende slachtoffer;

Overwegende dat dergelijke bijzondere omstandigheden niet voorhanden zijn; dat de echtgenoot van appellante inderdaad nog in staat is om te werken en het werk hervat heeft in november 1960, doch met moeite, en dat beiderzijdse doofheid door Dr. Steyaert, de aangestelde wetsdokter, als een lichte gemengde doofheid, wat meer uitgesproken links dan rechts bestempeld wordt;

Om deze redenen:

Het Hof,
Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935;
Rechtdoende op tegenspraak,
Alle andere of strijdige besluiten als ongegrond verwerpende;
Ontvangt het beroep maar verklaart het ongegrond;
wijst appellanten ervan af;
Bevestigt het vonnis a quo;
Verwijst appellanten in de kosten van het beroep.

NOOT: Zie ook: Les Nouvelles Drt. Civil 2, nr. 3836-nr. 3841; Hof Brussel, 29 april 1950, Pas. 1950, II, p. 81.

HOF VAN BEROEP TE GENT

3e Kamer. — 7 oktober 1966.

Voorzitter: M. De Prêter.
Raadsheren: M.M. Moerenhout en Verhegge.
Advocaat-generaal: M. Bonte.
Advocaten: Mrs. C. Verhaaren en A. Rosschaert.

Verkeer. — Art. 25 Algemeen Verkeersreglement. — Voorwaarden. — Onvoorzienbare hindernis.

Om naar links af te slaan moet men de linker richtingaanwijzer tijdig doen branden, en vervolgens zich tijdig naar links begeven.

Het tijdig karakter van de aanduidingen der richtingsverandering hangt af van de plaatsomstandigheden.

De overtreding van art. 25 Algemeen Verkeersreglement vormt een onvoorzienbare hindernis voor hem, die de overtreder, aan het voorbijsteken was.

Belgische Staat (Ministerie van Landsverdediging) t./ Bogaerts.

Overwegende dat de Belgische Staat, Minister van Landsverdediging, de beklaagde De Rocker Hendrik, en het Openbaar Ministerie, tijdig en in regelmatige vorm beroep hebben aangetekend tegen het vonnis van de correctionele rechtbank te Dendermonde dd. 15 februari 1966;

Overwegende dat de feiten ten laste gelegd van de beklaagde De Rocker Hendrik, vóór het Hof zoals voor de eerste rechter bewezen zijn gebleven; dat immers volgens getuige Goris beklaagde De Rocker aan 30 km. per uur reed en naar links wilde afslaan; dat hij eerst zijn linker richtingaanwijzer deed branden toen hij ongeveer op 15 meter van de plaats waar hij links moest indraaien was gekomen, hetgeen niet tijdig genoeg is; dat het meteen uitgesloten is dat alle andere volgende wagens die voor Bogaerts reden zich van inhalen onthielden ten gevolge van de waarschuwing van De Rocker;

Dat steeds volgens dezelfde getuige De Rocker naliet zich naar links te begeven maar slechts naar links begon in te draaien op de hoogte waar hij moest indraaien, d.w.z. het einde van het bloemenperk; dat deze laatste verklaring volledig bevestigd wordt door de plaats van de legervrachtwagen na het ongeval gevoegd bij de verklaring van De Rocker dat hij op het laatste ogenblik zijn stuur zoveel mogelijk naar rechts heeft getrokken;

Overwegende dat ten gevolge van deze dubbele inbreuk op art. 25 der wegcode, de vrachtwagen bestuurd door De Rocker een onvoorzienbare hindernis vormde voor Bogaerts Jozef, waarvan getuige Goris niet zegt dat hij aan een hoge snelheid reeds maar wel aan een redelijke hoge snelheid;

Dat de feiten ten laste gelegd van de tweede beklaagde Bogaerts evenmin als voor de eerste rechter bewezen zijn gebleken;

Overwegende dat de eerste rechter op burgerlijk gebied eveneens oordeelkundig heeft beslist;

Om deze redenen:

KRIJGSRAAD TE BRUSSEL

24 mei 1966.

Burgerlijk lid : Mr. P. Simon.

Advocaten : Mrs. Devlieghere loco J. Geairain,
L. Deldycke loco Ch. Mahieu, J. Cakelberg.

Quasi-delicten. — Lukratieve levensduur. — Loonsverhogingen. — Bestendige arbeidsonbekwaamheid met geringe weerslag op de economische activiteit. — Vergoedende intresten.

De lukratieve levensduur eindigt met de waarschijnlijke levensduur.

Als loonsverhoging kunnen slechts de normale verhogingen van inkomsten in aanmerking genomen worden.

Een bestendige invaliditeit van 8 % heeft een nadelige weerslag op de economische en concurrerende capaciteit.

Als vertrekdatum van de vergoedende intresten geldt de datum van het ongeval.

Gelet op de antecedenten van de zaak, in regelmatige vorm neergelegd en o.m. :

1) het vonnis van de tweede nederlandstalige kamer van de bestendige Krijgsraad van Brussel dd. 6 maart 1962, vonnis in kracht van gewijsde gegaan waarbij : op strafgebied, ten definitieve titel uitspraak werd gedaan; op burgerlijke gebied, verweerder veroordeeld werd te betalen :

2)

3) de dagvaarding in voortzetting van geding ...

4) de dagvaarding in voortzetting van geding ...

Aangezien verweerder, alhoewel regelmatig gedagvaard, niet verschijnt;

I. Over de eisen van de burgerlijke partij Clarke Edgard :

Aangezien de heer deskundige Dr. Conreur zijn verslag over deze burgerlijke partij als volgt besluit : « Als gevolg van zijn ongeval onderging Mr. Clarke Edgard een tijdelijke totale werkonbekwaamheid van 1-9-1961 tot 30-9-1962 en hij blijft aangetast door een blijvende gedeeltelijke invaliditeit van 50 % vanaf 1-10-1962, datum van de consolidatie »;

Aangezien deze eisen er toe strekken verweerder te doen veroordelen tot de betaling voor : ...

1. Onkosten ...

2. Tijdelijke invaliditeiten. a) materiële schade %; b) morele schade ...;

3. Bestendige invaliditeit : a) materiële schade;

Invaliditeit van 50 % vanaf 1-10-1962 op grond van een gemiddelde waarde van het arbeidsvermogen van de burgerlijke partij tot het einde van de waarschijnlijke levensduur van 46 jaar, reekning gehouden met de normale verhoging van de inkomsten van 9.000 fr. per maand of 108.000 fr. per jaar, hetzij 54.000 fr. $\times$ 19,288 1.041.552 fr.;

b) morele schade : ...

Totaal :

af trek van de provisie van 10.000 fr.

som te vermeerderen met de vergoedende intresten vanaf 1 september 1961, datum van het ongeval en met de gerechtelijke intresten en de kosten;

Aangezien deze eisen als gegrond voorkomen maar er geen reden bestaat het vonnis uitvoerbaar te verklaren spijs beroep op grond van art. 203 van het Wetboek van Strafvordering, gewijzigd door art. 3 van de wet van 31 mei 1955;

II. Over de eisen van de burgerlijke partij Van de Sijpe :

Aangezien de heer deskundige Dr. Conreur zijn verslag als volgt besluit : « Ten gevolge van zijn ongeval van 1-9-1961 heeft Mr. Van de Sijpe Albert, een tijdelijke totale werkonbekwaamheid ondergaan van 1-9-1961 tot 25-6-1962;

een tijdelijke gedeeltelijke werkonbekwaamheid ondergaan van 25 % van 26-6-1962 tot 26-7-1962;

een tijdelijke gedeeltelijke werkonbekwaamheid van 15 % van 27-7-1962 tot 2-12-1962;

Hij ondergaat verder een bestendige gedeeltelijke invaliditeit van 8 % vanaf 3-12-1962, datum van de consolidatie. »;

Aangezien de eisen van de burgerlijke partij er toe strekken verweerder te horen veroordelen tot de betaling van :

1. Onkosten ...

2. Tijdelijke invaliditeit : ...

a) materiële schade ...

b) morele schade ...

3) Bestendige invaliditeit;

a) materiële schade;

Invaliditeit van 8 % vanaf 3-12-1962 op grond van een gemiddelde waarde van het arbeidsvermogen van de burgerlijke partij tot het einde van haar waarschijnlijke levensduur van 14 jaar, rekening houdende met de normale verhoging van de inkomsten van 9.000 fr. per maand of 108.000 fr. per jaar, hetzij :

108.000×8

$= 8.640 \text{ fr.} \times 10,222 = 88.318 \text{ fr.}$

100

b) Morele schade ...

Totaal

af trek van de provisie van 30.000 fr.;

som te vermeerderen met de vergoedende intresten, vanaf 1 september 1961, datum van het ongeval, en met de gerechtelijke intresten en de kosten;

Aangezien deze eisen als gegrond voorkomen maar er geen reden bestaat het vonnis uitvoerbaar te verklaren spijs beroep op grond van rt. 203 van het Wetboek van Strafvordering gewijzigd door art. 3 van de wet van 31 mei 1955.

NOOT :

1. Lukratieve overlevingsduur.

De lukratieve overlevingsduur mag slechts gelijk zijn aan de vermoedelijke overleving indien het voldoende zeker is dat de economische activiteit van de benadeelde blijft bestaan na de pensioengerechtigde leeftijd.

Een economische activiteit na de pensioengerechtigde leeftijd is dan pas voldoende zeker indien de huidige (beroeps)bekwaamheden van de benadeelde, een lukratieve activiteit van de oppensioenstelling doen vermoeden. Zulks wordt bijv. dan ook aanvaard voor militairen (officieren). Niet alleen de beroepsbekwaamheden spelen hier een rol, maar ook hun lage pensioengerechtigde leeftijd.

In principe moet nochtans het materieel verlies na de oppensioenstelling verworpen worden; het moet beperkt blijven tot de normale lukratieve leeftijd (d.w.z. 65 jaar).

Hierbovenstaand vonnis overweegt de bijzondere bekwaamheden van de benadeelden niet. De kapitalisatieperioden zijn dan ook, mijns inziens, te lang en dienden beperkt te worden tot de normale leeftijd van oppensioenstelling.

2. Loonsverhogingen.

Zij kunnen slechts voor de berekening van het basisloon in aanmerking komen voor zover de vaste betrekking en de loonsverhogingen statutair of kontraktueel zijn voorzien. Kunnen echter een vaste betrekking en loonsverhogingen kontraktueel gewaarborgd worden? Dit blijkt wel zo te zijn voor grote ondernemingen, die voortdurend steunen op loyale en gespecialiseerde werknemers.

3. Materiële schade wegens bestendige invaliditeit.

De rechtspraak aanvaardt dat, zelfs een geringe bestendige invaliditeit zonder huidig loonverlies, een materieel verlies is, vermits de economische en concurrerende capaciteit aangetast wordt. Elk geval dient echter in concreto onderzocht te worden. In het huidige geval heeft één der benadeelden een lukratieve overleving van ongeveer vier (4) jaar. Kan werkelijk een bestendige invaliditeit van 8 % de economische capaciteit van de benadeelde in het gevaar brengen indien betrokkene geen loonverlies lijdt of zelfs, naar aanleiding van het ongeval, zich verbindt bij een andere werkgever tegen een lager loon? Een bevredigend antwoord zou, zonder meer, de toepassing zijn van een aanvaard principe. Een ex aequo et bono-schatting van het materieel nadeel en vooral een gemengde vergoeding, d.w.z. voor materieel en moreel nadeel samen, zouden, in het huidige geval, billijker oplossingen zijn.

4. Vergoedende intresten.

Deze intresten maken deel uit van de schadevergoeding. Theoretisch dienen zij dan ook berekend vanaf de datum van het ongeval, omdat dit het ogenblik is waarop de schade ontstaat. In geval van bestendige invaliditeit, is de schade wel ontstaan op het ogenblik van het ongeval, maar nog niet gekoncretiseerd. Het lijkt me dan ook billijker de vergoedende intresten wegens bestendige invaliditeit te berekenen vanaf de consolidatie. In geval echter van ex aequo et bono-schatting zijn geen vergoedende intresten verschuldigd omdat zij reeds begrepen zijn in deze schatting.

*Roger Cockx,
Doctor Juris.*

(1) *Lukratieve leeftijd*. Zie: Correctionele rechtbank te Luik, 9 december 1963. Bull. Ass. 1964, blz. 108. - Correctionele rechtbank te Dendermonde, 19 maart 1956. Bull. Ass. 1957, blz. 71.

(2) *Loonsverhogingen*. Zie: Hof van Beroep te Luik, 28 april 1965. Bull. Ass. 1965, blz. 969. - Correctionele Rechtbank te Namen, 11 september 1965. Bull. Ass. 1966, blz. 507 en noot. - Hof van Beroep te Luik, 26 maart 1964. Bull. Ass. blz. 334.

(3) *Materiële schade wegens bestendige invaliditeit*. Zie: Hof van Cassatie, 26 mei 1959. Pas. 1959, I, 961. - Hof van Beroep te Gent, 18 februari 1961. Bull. Ass. 1961, blz. 539. - Rechtbank van Eerste Aanleg te Tongeren, 22 april 1965, R.W. 1965, blz. 356.

(4) *Vergoedende intresten*. Zie: Hof van Cassatie, 14 september 1964. R.W. 1966, blz. 945. - Correctionele Rechtbank te Leuven, 24 januari 1966. R.W. 1966, blz. 1550.

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE SINT-NIKLAAS

1e Kamer. — 31 mei 1966.

Voorzitter: M. Neirinckx.

Referendaris: M. Cloquet.

Advocaten: Mrs. Snoeck en Heynderickx.

1. **Handelaar.** — In de nomenclatuur van het handelsregister voorkomend beroep. — Niet noodzakelijk commercieel.

2. **Handelaar.** — Dorsondernemer. — Geen handelaar.

1. *Het feit dat een beroep vermeld staat in de nomenclatuur van de beroepen waarvan de benamingen dienen gevolgd te worden ingeval van inschrijving in het handelsregister, betekent niet dat het beroep commercieel is: deze kwestie blijft nog steeds ter beoordeling van de rechtbanken in het kader van het wetboek van koophandel.*

2. *Daar dorseen een levering is van hoofdzakelijk materieel werk dat niet gepaard gaat met de levering van koopwaar, is de dorsondernemer die de graan-gewassen van anderen dorst, geen handelaar indien hij zich tot die werkzaamheid beperkt en al ware het bijkomstig, geen andere daden verricht waaraan het karakter van handelsdaad kan toegeschreven worden.*

Hij wordt geen handelaar door het feit dat hij arbeidskrachten gebruikt. De bindkoorden die hij koopt om het stro te binden, zijn een verloren verpakking en niet een waar die hij koopt om verder te verkopen.

P.V.B.A. Leon Laplace & C° t./ Moorthamers.

Overwegende dat eiseres haar vordering steunt op het feit dat zij aan verweerder bindgarens geleverd heeft, nodig voor zijn bedrijf van loondorser, volgens een faktuur belopende 22.782 fr. en dat zij daarbij 350 fr. inningskosten heeft uitgegeven, zodat zij gewag maakt van een schuldvordering van 23.132 fr.;

Overwegende dat verweerder tegenstelt dat de Rechtbank van Koophandel niet bevoegd is om het geschil te beslechten omdat hij geen handelaar is en dat de daad waarover de vordering gaat, geen daad van koophandel is;

Overwegende dat er geen argument te vinden is, om de hoedanigheid van handelaar toe te schrijven aan een dorsondernemer, in het feit dat dit beroep vermeld staat in de nomenclatuur van de beroepen waarvan de benamingen dienen gevolgd te worden bij geval van inschrijving in het handelsregister;

dat inderdaad het verslag aan de Koning dat het K.B. van 31 augustus 1964 voorafgaat [«K.B. tot vaststelling van de in het handelsregister te vermelden handelsbedrijven» (Staatsblad van 5 september 1964, blz. 9549 al onder)] bepaalt dat voormelde nomenclatuur ten enenmale van kant laat de kwestie of de opgesomde beroepen al dan niet commerciële beroepen zijn, hetgeen nog steeds ter beoordeling blijft van de Rechtbanken in het raam van het Wetboek van Koophandel;

Overwegende dat de dorsondernemer die de graan-gewassen van anderen dorst geen handelaar is indien hij zich tot die werkzaamheid beperkt en al ware het bijkomstig, geen andere daden stelt, waaraan het karakter van handelsdaad kan toegeschreven worden;

Overwegende dat het dorsen inderdaad een levering is van hoofdzakelijk materieel werk dat niet gepaard gaat met de levering van koopwaar;

Overwegende dat men niet in de opsomming van de daden van koophandel de dorsonderneming kan begripen onder voorwendsel dat de herziening van het artikel 2 van het wetboek van koophandel in 1956, een uitbreiding heeft betekend van het begrip «daad van koophandel»;

dat het inderdaad waar blijft, na gezegde herziening, zoals te voren, dat de wettelijke opsomming van de daden van koophandel limitatief door de wet zijn opgesomd (Fredericq, *Traité I*, blz. 53, nr. 18);

Overwegende dat wanneer men als handelaar zou gaan beschouwen de ambachtsman die niets levert, dit niet een uitbreiding van de wet zou betekenen, doch een formele miskenning van de termen van de wetsbepaling die, a contrario, dergelijke ambachtsman duidelijk uitsluiten;

dat inderdaad wanneer de ambachtsman handelaar wordt «zodra» hij koopwaar levert, dit klaar beduidt dat hij het «anders» niet is;

Overwegende dat een uitbreiding die als resultaat zou hebben tegen de termen van de wet in te gaan, in onderhavig geval, des te minder met de regelen van een gezonde interpretatie zou stroken dat de wetgever klaarblijkelijk aan het begrip «daad van koophandel» de verrichtingen heeft willen doen ontsnappen welke bestaan in de verwerkingen van de voortbrengselen van de grond die normaal bij de landbouwbedrijven behoren (W. Kooph. art. 2, al. 4);

dat het dorsen van de oogsten normaal bij het landbouwbedrijf behoort;

Overwegende dat verweerder niet als een handelaar dient beschouwd te worden door het enkel feit dat hij de diensten zou gebruiken van arbeiders welke tegenover hem in een band van ondergeschiktheid zouden staan;

dat de speculatie op andermans arbeid niet vermeld staat in de wet als een daad van koophandel;

dat de ambachtsman die geen waren levert, niet handelaar wordt omdat hij arbeidskrachten van familieleden, leerjongens of andere medewerkers gebruikt;

Overwegende dat het ook niet juist zou voorkomen te beweren dat de speculatie op andermans arbeid het teken is van de onderneming en dan iedere ondernemer een handelaar zou zijn;

Overwegende dat niet elke onderneming in de ogen van de wetgever een commerciële onderneming is en dat de wet de onderneming zorgvuldig opsomt die een handelskarakter vertonen;

dat de wetgever trouwens geen enkele bepaling verstrekt van het begrip «onderneming»;

Overwegende dat men een bepaling van het «bedrijf» bij de economen moet gaan zoeken (Zie Van Rijn, I, nr. 33), en dat in de vijf punten welke volgens gezegde economen een bedrijf of onderneming kenschetsen, het aantal mensen die hun medewerking aan de zaak verlenen, niet eens wordt vernoemd;

Overwegende dat het enig punt waarop eiser zich zou kunnen steunen om verweerder als een handelaar te beschouwen, het feit is dat de «bindkoorden» door verweerder gebruikt door hem gelaten worden op de balen stro en derhalve zouden kunnen beschouwd worden als door hem geleverd aan de landbouwer wiens oogst verweerder heeft gemaaid;

Overwegende dat verweerder voorhoudt en op die punten door eiser niet wordt tegengesproken, dat de bindkoorden voor de volgende waarde tussenkomen in de prestaties van de loondorser:

Waarde van de oogst van 1.000 kg. graan

1) 1.000 kg. graan à 4,25 fr. per kg. : 4.250 fr.

2) 2.000 kg. stro à 800 fr. per duizend kg. : 1.600 fr.

5.850 fr.

Daarvoor is nodig 3 kg. koorden of 67,50 fr.;

Verhouding tussen de waarde van de arbeid van de loondorser en van de waarde van de bindkoorden : 22.782

— = ongeveer 14 %;

162,000

Overwegende dat de bindkoorden aldus blijken alléén voor een zeer geringe waarde tussen te komen van het stro, tot het binden van hetwelk zij dienen, en voor een nog veel geringere waarde van de gehele behandelde oogst;

Overwegende dat de bindkoorden te vergelijken zijn met een verloren verpakking;

dat de ambachtsman die de grondstof van iemand verwerkt, geen «waar» levert wanneer hij de verwerkte waar aan de eigenaar in een «verpakking» terugzendt;

Overwegende dat eiseres doet opmerken dat verweerder de koorden zou aangekocht hebben voor «eigen gebruik» hetgeen aanleiding gaf tot de toepassing van een overdrachtstax van 6 %, waar slechts 6 $\frac{0}{100}$ toepasselijk ware geweest indien de aankoop mocht gebeurd zijn om de waar verder te verder te verkopen;

Overwegende dat dit juist bewijst dat het in de bedoeling van verweerder niet lag dat hij de waar verder zou verkopen, doch ze als een «verloren verpakking» beschouwde;

Overwegende dat het verkopen van verpakkingsmiddelen wel een daad van koophandel uitmaakt in hoofde van de fabrikant of van de handelaar in dergelijke artikelen, doch niet in hoofde van de partikulier of van de ambachtsman, die zich in verpakkingsmiddelen bevoorraadt om de goederen van derden te verpakken waaraan hij gewerkt heeft;

Overwegende dat waar verweerder geen handelaar is en waar de door hem gestelde daad, geen daad van koophandel is, de Rechtbank onbevoegd is om van het geschil kennis te nemen;

Om deze redenen :

de Rechtbank, gelet op artikelen 2 en 30 tot 42 der wet van 15 juni 1935 die nageleefd werden;

Verklaart zich onbevoegd en wijst derhalve de verordening van de hand, als niet ontvankelijk;

Verwijst eiseres in de kosten van het geding.

ARBEIDSGERECHT TE KORTRIJK

Kamer voor werklieden. — 26 november 1965.

Voorzitter : M. Halsberghe.

Bijzitter : M. Vanden Weghe.

Advocaat : Mr. Deconinck.

Arbeidscontract (handarbeiders). — Opzeggingstermijn. — «Ononderbroken in dienst». — Begrip.

Als een arbeider in dienst is getreden in 1936, onder de wapens werd geroepen in 1939, terwijl het bedrijf van zijn werkgever ten gevolge van de oorlog werd gesloten tot in maart 1946, datum waarop de arbeider opnieuw werd te werk gesteld, is het contract weliswaar geschorst tijdens de oproeping onder de wapens, maar eindigde het nadien door de oorlogsfeiten, zodat in 1946 een nieuw contract tot stand

kwam en de duur van de opzeggingstermijn op basis hiervan dient te worden berekend.

Vanmarcke t./ Isebaert.

Gelet op de inleidende dagvaarding van 4 oktober 1965, betekend door gerechtsdeurwaarder Emile D'Hulst te Kortrijk, en strekkende tot veroordeling van verweerders in betaling van 8.906 fr. schadeloosstelling uit hoofde van onvoldoende vooropzeg;

Gehoord partijen in hun middelen en besluiten;

Overwegende dat de vordering het voorwerp heeft uitgemaakt van een regelmatige en behoorlijke oproeping in verzoening;

dat de ontvankelijkheid niet wordt betwist;

Overwegende dat eiser voorhoudt dat hij vanaf 2-12-1935 in dienst was van verweerders tot 8-5-1965;

dat hij slechts een vooropzeg heeft gekregen van vier weken, terwijl hij recht had op een vooropzeg van acht weken, gezien hij meer dan 20 jaar in dienst was;

Overwegende dat volgende feiten ter verduidelijking door partijen worden naar voren gebracht;

eiser werd in augustus 1939 onder de wapens geroepen — ten gevolge van de oorlog 1940-44 sloten verweerders hun bedrijf tot 4-3-1946, datum waarop eiser opnieuw tewerkgesteld werd tot 8-5-1965;

Overwegende dat zo het contract ten gevolge van de oproeping onder de wapens geschorst werd met ingang van augustus 1939, het nadien, ingevolge de oorlogsfeiten, geëindigd was;

Overwegende dat aldus in datum van 4-3-1946 een nieuw contract van dienstverhuring tot stand kwam, dat niet kan beschouwd worden als de voortzetting van het vooroorlogse contract, in de betekenis voorzien in artikel 19, § 2, al. 2 van de wet op het arbeidscontract onder de term « ononderbroken in dienst »;

Overwegende dat de vordering dan ook elke grond mist;

Om deze redenen :

Verklaart de vordering ontvankelijk, doch niet gegrond;

Verwijst eiser tot de kosten.

BOEKBESPREKING

Herman-Frans De Croo en Robert Huenens. — Het Parlement aan het werk. — Voorwoord van W. J. Ganshof Van der Meersch. — Brussel. Etabl. E. Bruylant 1966. 308 blz.

In de uitgaven van het inter-universitair centrum voor staatsrecht is andermaal een belangrijk werk verschenen van de hand van Herman-Frans De Croo, ditmaal in medewerking met Robert Huenens.

Vorig jaar publiceerde de heer De Croo met de de medewerking van de heer Seigneur een eerste boek over de werkwijze van het Belgisch Parlement, getiteld « Parlement et Gouvernement », dat zeer grote belangstelling heeft gewekt. De auteurs gaan voort met de studie van de werkwijze van het Parlement en geven in hun werk een merkwaardig overzicht van hetgeen in ons wetgevend lichaam werkelijk gebeurt, los van alle wettelijke en reglementaire bepalingen.

Het blijkt uit hun overzicht dat de reële activiteit van het parlement soms een heel ander aspect heeft dan wat in wet en reglement wordt voorzien en het is juist dit werkelijk gebeuren dat de aanleiding is geweest tot de voortreffelijke studie van de schrijvers.

In de eerste plaats bestuderen de auteurs vanzelfsprekend de wetgeving. Zij geven een statistisch overzicht van de in behandeling genomen teksten, gaan de verhouding na tussen de ontwerpen van regerings-initiatief en de voorstellen voorgedragen door het parlement. Zij weiden uit over de duur van de behandeling der wetsontwerpen en -voorstellen en geven dan een breed overzicht van het belangrijk wetgevend werk dat tijdens de zitting 1963-1964 werd verwezenlijkt, met een beknopt commentaar bij de belangrijkste wetten en ontwerpen.

Deze zeer gewichtige ontleding van de wetgevende arbeid vormt slechts een klein gedeelte van het werk der heren De Croo en Huenens. Naast zijn wetgevende activiteit oefent het Parlement toezicht uit op het regeringsbeleid en hieraan wijden de auteurs meer dan 100 blz. van hun boek. In de eerste plaats onderzoeken zij het mechanisme van de goedkeuring der begrotingen in Kamer en Senaat, aan de hand van het nieuw reglement. Zij blijven niet staan bij de technische aangelegenheden doch peilen dieper en geven interessante beschouwingen over de psychologische ondergrond die aan de dag komt bij de bespreking van de begrotingen.

Na de begrotingen komen de interpellaties, de vragen en ordemoties aan de beurt, waarvan voor vele gevallen de diepere zin opgespeurd wordt en de evolutie van de methode wordt nagegaan.

Wij vinden verder in het boek een grondige studie van het stellen der vertrouwensvraag, van de verklaringen afgelegd door ministers en van het gebruik der kaderwetten. Al deze kapitels getuigen van een bijzonder grondige kennis van het parlementair leven en van een scherpe zin voor de politieke werkelijkheid.

Nadat de auteurs nog hebben uitgewijd over de vaste toezichtsorganen zoals het Rekenhof en de Vaste Commissie voor Taaltoezicht, behandelen zij in het 3e Hoofdstuk van het boek enkele belangrijke karaktertrekken van de werking van het Parlement, namelijk de verhouding tussen Parlement en Regering, de betekenis van de pressiegroepen en van de politieke akkorden in het Parlement, het belang van radio en de televisie, de invloed van de Raad van State. Een afzonderlijke afdeling bespreekt sommige vraagstukken van grondwettelijke aard, zoals de grondwetsherziening.

Uiteindelijk staan de schrijvers nog stil bij algemene beschouwingen over de werkwijze van het Parlement door middel van de Parlementaire Commissies. Zij onderzoeken het belang van het tweekamerstelsel en bespreken op uitvoerige wijze de parlementaire rechtspleging.

In een algemeen besluit geven de schrijvers hun mening te kennen over de activiteit van het parlement gedurende de zitting van 1963-1964, die door hen gebruikt werd als een soort test. Deze activiteit was zeer intens, maar toch werden enkele vraagstukken die de openbare mening passioneerden eenvoudig in beraad gehouden. Over essentiële aangelegenheden zoals b.v. de voorbereiding van de grondwetsherziening werd, volledig buiten het Parlement, overleg gepleegd tussen de grote politieke partijen. Het Parlement heeft niet kunnen beletten dat het steeds meer zijn macht en verantwoordelijkheid heeft prijsgegeven. De balans luidt echter gunstig wat betreft het innerlijk parlementair werk. Tijdverlies werd uitgeschakeld en het dubbel werk, vooral op het gebied van de begrotingen, werd tot een minimum herleid. De schrijvers zijn van mening dat de verjongingskuur waaraan het parlement in de laatste jaren werd onderworpen ruime mogelijkheden biedt voor de toekomst.

Meer en meer voelt de wetenschappelijke beoefenaar van het staatsrecht de behoefte aan werken zoals

dit van de heren De Croo en Huenens, waardoor het parlementair werk niet gebonden blijft aan strenge juridische normen, doch waarin de werkelijkheid ervan wordt doorgrond. Dergelijke geschriften zijn uiterst belangrijk voor de ontwikkeling van de publiekrechtelijke wetenschap en de bijdrage van de heren De Croo en Huenens is er een van bijzonder grote waarde.

René Victor

BALIELEVEN

Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen

Uitstap naar de Deltawerken

Een geschikter dag dan 11 november had de Balie van Breda niet kunnen uitkiezen om de Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen uit te nodigen.

Om 10.30 uur werd verzameling geblazen te Roosendaal in het hotel «Vrouwenhof» — de dames waren inderdaad van de partij — om ter voorbereiding van de namiddaguitstap naar de Deltawerken een zeer bevattelijke causerie bij te wonen van de Heer W. Metzelaar, hoofd van de afdeling Voorlichting en Documentatie van de Deltadienst van het Departement van Rijkswaterstaat.

Gedurende meer dan een uur hield voornoemde spreker zijn gehoor in de ban van zijn fijnzinnig causeurstalent en illustreerde zijn voordracht met een reeks dia's. Wanneer hij er uiteindelijk de juridische aspecten aan te pas bracht was dit, willen wij graag aannemen, om de Nederlandse en Antwerpse Confrères genoeg te doen. Deze vriendelijke attentie was echt overbodig want de enkele vragen die nadien werden gesteld, meestal door de Nederlandse Confrères, bewezen dat de belangstellende toehoorders de Rijkswaterstaat-problemen volledig onder de knie hadden.

Na een gezellige lunch, aangeboden door de Balie van Breda, stonden twee autobussen klaar om het ganse gezelschap doorheen het Deltagebied te loodsen. Namen als Oosterscheldebrug, Grevelingendam, Stellingdam en Haringvlietwerken zijn thans voor ons geen begrippen meer; zij illustreerden aanschouwelijk hoe onze Noorderburen schitterend zijn geslaagd in de verwezenlijking van hun modern «Luctor et Emergo»-ideaal en vergeten wij voornamelijk niet te signaleren dat dit alles wordt betaald uit de gewone Rijksmiddelenbegroting.

Met koude voeten en de longen vol gezonde Oosterschelde lucht ging het dan terug naar Roosendaal waar werd aangezet voor het avondmaal, dat de Nederlandse en Antwerpse Confrères tot in de late uurtjes in gezellige verbroedering samenhiel.

Een hartelijk dankwoord aan de Nederlandse inrichters van deze uitstap is hier zeker op zijn plaats.

W. L.

TIJDSCHRIFTEN

Omnilegie, jg. 1966 - nr. 10 :

Wetgeving.

Tijdschrift voor Gemeenterecht, jg. 1966 - nr. 11 :

Gemeentepolitie. — Bezoldigingen. — Onderwijs. — Gemeentepensioen. — Verkeer. — Wegen. — Antwoorden op aan ons gestelde vragen.

Nederlands Juristenblad, jg. 1966 - nr. 43 :

Enschedé Ch. J., Abortus op medische indicatie en strafrecht. — Funke A. P., Beschouwingen over de inzake echtscheiding, scheiding van tafel en bed en huwelijksontbinding na vijf jaar scheiding van tafel en bed voorgestelde regeling van rechtsmacht. — Feith W. W., Het Kuyper-van der Laan-arrest H.R. 3-12-1965, N.J. '66 nr. 195. Beroep of huurbescherming? — Dorhout-Mees T.J., De laadkist. — Polak J.M., Het ontwerp van wet op de medische hulpmiddelen en het horen van belanghebbenden.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-amt en Registratie, jg. 1966 - nr. 4929 :

Van Nipsen tot Sevenaer C. M. O., Rechtsgrond der successiebelasting (I). — Polak J. M., Recente wetenswaardigheden. — Kollewijn R. D., Overzicht der Nederlandse Rechtspraak: Internationaal Privaatrecht (VI).

Sociaal Economische Wetgeving, jg. 1966 - nr. 9 :

Jnssens R., De Vestigingswetgeving in België (slot).

Bestuurswetenschappen, jg. 1966 - nr. 6 :

Wessel J., Overzicht van de jurisprudentie van de Kroon, gepubliceerd in 1965. — Somer J. C., Jurisprudentie van de gewone rechter in 1965. — Peters J., Jurisprudentie van het College van beroep voor het bedrijfsleven in 1964 en 1965. — Doedens H. J., Uit de belastingrechtspraak (1964-1965). — Brinkhorst L. J., Het hof van justitie van de Europese gemeenschappen; rechtspraakoverzicht 1965-1966.

Arbitrale Rechtspraak, jg. 1966 - nr. 548 :

Rechtspraak.

Journal des Tribunaux, jg. 1966 - nr. 4553 :

Salmon J. J. A., De quelques problèmes posés aux tribunaux belges par les actions de citoyens belges contre l'O.N.U. en raison de faits survenus sur le territoire de la République Démocratique du Congo.

Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie, jg. 1966 - nr. 4 :

Küchenhoff G., Rechtsphilosophische Grundlagen des kosmischen Rechts. — Maynez E. G., Kritische betrachtungen zur Lehre Rupert Schreibers über die Struktur und Gültigkeit richtlicher Entscheidungen und Normen. — Stüttler J. A., Das Widerstandsrechtsrecht und seine Rechtfertigungsversuche im Altertum und im frühen Christentum. — Ballweg O., Science, Prudence et Philosophie du Droit.

Archiv des öffentlichen Rechts, jg. 1966 - nr. 4 :

Hollerbach A., Zu leben und werk Heinrich Triepels. — Wacke G., Die Versetzung politischer Beamten in den einstweiligen Ruhestand.